

**Міністерство освіти і науки України**  
**Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II**

**Кафедра педагогіки і психології**

**Пояснювальна записка**  
до дипломної роботи спеціаліста

на тему:  
Порівняльний аналіз світогляду учнів 1 та 4 класів

Виконала: студентка V-го курсу,  
напряму підготовки (спеціальності)  
0101 Педагогічна освіта  
7.01010201 Початкова освіта  
Чижмадія-Мондок Т. А.

Керівник: Гаврилюк І. Ю.  
Рецензент:

Берегово – 2016 р.

**Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma**  
**II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

**Pedagógia és Pszichológia Tanszék**

Csizmadia-Mondok Tímea

**A gyermeki világkép összehasonlító elemzése 1. és 4. osztályosok között**

Diplomadolgozat

Témavezető:  
Gávrilyuk Ilona

Beregszász – 2016

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
<b>I. РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ</b> .....	7
1.1. Загальна характеристика дітей молодшого шкільного віку .....	7
1.2. Особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку .....	8
1.3. Роль самоусвідомості і самосприйняття у формуванні особистості.....	11
<b>II. ОСОБЛИВОСТІ МИСЛЕННЯ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ</b> .....	14
2.1. Розвиток мислення у дитячому віці.....	14
2.2. Розбіжності між дитячим та дорослим мисленням.....	17
2.3. Відношення дитини до батьків.....	19
<b>III. РОЗВИТОК СВІТОГЛЯДУ ДИТИНИ</b> .....	21
3.1. Характеристика світогляду дитини.....	21
3.2. Впливи засобів масової інформації на світогляд дитини.....	22
3.2.1. Впливи телебачення.....	23
3.2.2. Впливи Інтернету .....	24
3.2.3. Впливи казків.....	25
<b>IV. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СВІТОГЛЯДУ ДІТЕЙ-УЧНІВ 1 ТА 4 КЛАСІВ</b> .....	29
4.1. Методика дослідження.....	29
4.1.1. Методика проведення тестового опитування.....	29
4.2. Результати дослідження.....	30
4.3. Узагальнення аналізів.....	45
4.4. Підтвердження гіпотезів на основі результаті аналізі.....	51
ВИСНОВКИ.....	53
РЕЗЮМЕ .....	55
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....	57
ДОДАТКИ.....	59

## TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS .....	5
<b>I. A KISISKOLÁS KORÚ GYERMEK SZEMÉLYISÉGÉNEK ALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE .....</b>	<b>7</b>
1.1. A kisiskolás korról általában .....	7
1.2. A kisiskolás korú gyermek fejlődési sajátosságai .....	8
1.3. Én tudat, énkép szerepe a személyiség kialakulásában .....	11
<b>II. A GYERMEKI GONDOLKODÁS JELLEGZETESSÉGEI KISISKOLÁS KORBAN .....</b>	<b>14</b>
2.1. A gondolkodás fejlődése a gyermekkorban .....	14
2.2. A gyermeki és felnőtt gondolatvilágának megjelenítése .....	17
2.3. A szülőkhöz való viszonyulás .....	19
<b>III. A GYERMEKI VILÁGKÉP ALAKULÁSA .....</b>	<b>21</b>
3.1. A gyermeki világkép jellemzői .....	21
3.2. A média hatása a gyermeki világra .....	22
3.2.1. A televízió hatása .....	23
3.2.2. Az internet hatás .....	24
3.2.3. A mesék hatása .....	25
<b>IV. A GYERMEKI VILÁGKÉP ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE 1. ÉS 4. OSZTÁLYOSOK KÖZÖTT .....</b>	<b>29</b>
4.1. A kutatás módszere .....	29
4.1.1. A kérdőíves vizsgálati módszer bemutatása .....	29
4.3. Kutatás elvégzésének folyamata .....	30
4.4. Összehasonlító elemzés .....	45
4.5. A hipotézisek és a kutatásom eredményeinek összevetése .....	51
ÖSSZEGZÉS .....	53
REZÜMÉ .....	55
IRODALOMJEGYZÉK .....	57
MELLÉKLETEK .....	69

## **BEVEZETÉS**

Diplomamunkám címe „A gyermeki világnézet összehasonlító elemzése 1. és 4. osztályosok között”. Azt a manapság igen gyakran elemzett, és rengeteg kérdést felvető témát boncolgatom, amelyre tulajdonképpen konkrét válaszokat, de mindinkább megoldásokat hosszú távon igen nehéz találni. A dolgozatom célja, hogy rávilágítsak arra, hogy a különféle környezeti hatások, milyen szerepet töltenek be a gyermeki személyiség, a világra való rálátásának formálásában.

A dolgozati téma kiválasztásakor arra törekedtem, hogy olyan témára essen a választásom, amely közel áll hozzám. Mivel iskolában dolgozom, ahol alsó tagozatos gyerekeket tanítok, ezért is választottam ezt a korosztályt. Jelen tanulmányomat az 1. és 4. osztályos tanulóira fókuszálva készítettem.

Munkám során megtanulhattam, és gyakorlatban is tapasztalhattam, hogy a kisiskolás korú gyermekek teljesen másképp látják az őket körülvevő világot. Aki jó tanítónak szeretne válni elengedhetetlen számára, hogy kellőképpen megismerje a kisgyermek gondolkodását, világnézetét.

Többször hallottam már felnőttektől azt a kijelentést, hogy „a mai gyerekek, már nem olyanok, mint mi voltunk”. Ők már jóval korábban érettebbek felvilágosultság terén. Felmerült bennem a kérdés, hogy vajon miért van ez így. Azért is esett a választásom erre a témára, mert régóta foglalkoztatott már gondolkodás menetük, hogy ők hogyan látják a világot.

A gyermeki gondolkodás modern korunk egyik kiemelkedő fontosságú témái közé tartozik. Úgy gondolom, hogy a gondolkodást és a világnézetet befolyásoló tényezők jelen vannak a gyerekek mindennapjaiban. Ez alatt közvetlen környezetükre, a felnőttek példamutatására, a televízióban látott világra gondolok. A mesék tanító és személyiségformáló, és a televízió világnézetformáló hatásairól szerettem volna többet megtudni.

Dolgozatomban részletesen és több oldalról igyekeztem körbejárni a kérdést, és kitérni minden olyan fontos tényezőre, amelyek a gyerekek életében meghatározó szerepet töltenek be, és hogyan alakulnak ezek az évek előre haladtával, amikor egyre inkább befolyással van világnézetükre a környezetük.

Az alapvető kérdés tehát, hogy ez a korosztály, amelyik a legbefolyásolhatóbb, és leginkább fogékony az újdonságokra, miként kezeli az őt körülvevő világot, a televízióból áramló impulzusokat. Itt a mesék pozitív hatásaira szerettem volna kiemelt figyelmet fordítani, viszont fontosnak tartottam a negatívumok feltárását is, hiszen a mostani rajzfilmeknek köszönhetően ezek egyre inkább előtérbe kerülnek a pozitívumokkal szemben. Azonban nem elhanyagolandó szempont a saját személyiségük fejlődése sem, amely - akárcsak a világnézetük - folyamatos torzulásoknak van kitéve.

Diplomadolgozati témámmal kapcsolatban az alábbi elméleti hipotézisek vetődtek fel bennem, melyek beigazolására vagy megdőlésére az empirikus vizsgálatom eredményeitől függnek.

- Alapvető feltevésem a témával kapcsolatban, hogy a gyermeki vilákép alakulásában a vizsgált korosztályon belüli két csoportja között is vannak eltérések.
- Feltételezem, hogy világgépük alakulását nagy mértékben a média befolyásolja. A szerint öltözködnek, viselkednek, kötnek barátságokat, élnek mindennapjaikat.
- Alapvető feltevésem, hogy a meseolvasás, mint közösen eltöltött tevékenység, nem szerepel a családok mindennapi életében.
- Feltételezem azt, hogy a gyerekek a mesék hatására megtanulnak különbséget tenni jó és rossz között.
- Feltételezem azt, hogy a legtöbb gyerek számára a mese fogalma a tévében látott rajzfilmekben merül ki.

Dolgozatom elméleti részét a kisiskolás korú gyermek személyiségi alakulásának és fejlődésének bemutatásával kezdem, melyen belül szó esik a kisiskolás korról általában, az érintett korosztály fejlődési sajátosságairól, ezt követően az én tudat, énkép szerepét a gyermek személyiségének kialakulásában vizsgálom a szakirodalmon belül.

A második egységemben a gyermeki gondolkodás jellegzetességeit fejtem ki a szakirodalomban. Ezen belül is bemutatom a gondolkodás fejlődését gyermekkorban, majd a gyermeki és felnőtt gondolatvilágának megjelenítésével foglalkozom, végül pedig a szülőkhöz való viszonyulást tárom fel.

A harmadik szerkezeti egységem a gyermeki világgép alakulását és jellemzőit tárja fel, és ezen belül taglalom még a média – a televízió, a népmesék és a rajzfilmek – hatásait a gyerekekre nézve, legvégül pedig az internet és a különböző mobileszközök káros pszichikai hatásaira hívom fel a figyelmet.

A diplomamunkám gyakorlati részében az empirikus kutatással foglalkozom, melyben a kisiskolás korú gyermek világgépének alakulását befolyásoló tényezőket vizsgálom és elemzem. A legelején magát a kutatást mutatom be, majd annak módszerét, ezt követően a kutatás elvégzésének folyamatát vázolom, majd a 4. fejezeten belüli utolsó alpontban az eredmények prezentálását követően, összevetem ezt a bevezetésben felállított hipotéziseimmel. Végezetül pedig az összehasonlító elemzés után összegzem a diplomadolgozatomat.

Ezúton szeretném megköszönni a kérdőív kitöltését az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Magyar Tannyelvű Középiskola pedagógusainak és az 1. és 4. osztályos tanulóknak.

# I. A KISISKOLÁS KORÚ GYERMEK SZEMÉLYISÉGÉNEK ALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE

## 1.1. A kisiskolás korról általában

A kisiskolás kor a gyermeki fejlődés 6-10 éves korszakát foglalja magában. A közoktatásában az ilyen korú gyermek az általános iskola alsó tagozatába jár.

Jellemzője a kisiskoláskornak, hogy eleje inkább még óvodáskorra emlékeztet, a vége pedig a serdülés kezdete. A személyiség a fejlődés szakaszaiban a szerint alakul, hogy miként változik a gyermekeknek az emberi viszonylatok rendszerében elfoglalt helye. Képes és él is az önellenőrzés lehetőségével, példaképet választ a felnőttek közül.

Jellemzője a nagy mozgásszükséglet, a tárgyi valóság élményszerű átélésének vágya, az alanyi beállítottság fokozatos objektivációja, a pszichikus funkciók differenciálódása. Ebben a korban a gyermek hangulatát az erős, kellemes érzelmek, a sikerélmények utáni törekvés, és a vállalkozó kedv gyönyörúsége, vagyis életvidám alaphangulata határozza meg. A pszichikus fejlődés mindig a korra, fázisra jellemző tevékenységben gyökerezik. Kisiskoláskorban ez a tanulás! [Dr. Buda, 1986]

Az iskolába lépő gyerekekben a világ dolgai egységként élnek. A differenciálódás megtapasztalása, átélése 8 éves korban kezdődik el, de igazán jelentős változás csak a 9-10 éves kor körül várható. A kisiskolás fantáziája élénk, eleven. Könnyen bele tud helyezkedni az életkorához szóló, elképzelt történetekbe, ezekre nagy igénye is van. Szeret mesét, egyszerű történeteket hallgatni. A behelyezkedés, átélhetőség feltétele minden esetben a képesség, érzelemmel telítettség. A hatéves meg akarja ismerni a világot, tanulni akar. Ezért is várja az iskolát. Ez az akarat és várakozás kellően motiválttá teszi. Az iskoláról az a kép él benne, hogy itt tanul meg majd írni, olvasni.

A gyerek a hallott szavakat, szókapcsolatokat globális egészként fogja fel. Ahhoz, hogy megtanuljon írni, olvasni, ezeket az egységeket hangokra kell bontania (analizálás), majd a hangokhoz rendelt absztrakt jeleket (betűket) meg kell ismernie és bevésnie. Ezután a jeleket szintetizálni kell, újra összerakni a szavakat a már ismert betűkből. Az összeolvasást nem lehet egyszerűen megtanulni, bizonyos belátásra, felismerésre van szükség, hogy a gyerek megértse, hogyan állnak össze a betűk szótagokká, értelmes szavakká. Ezt a felismerést gyakoroltatással kevésbé lehet siettetni, általában ún. „ahá” élménnyel jön hirtelen létre, az egyes gyerekeknél különböző időpontokban. [Fodor, 2010]

„A kisiskoláskor az énefejlődés fontos szakasza. Ekkor alakul ki a gyermek önmagával kapcsolatos alapbeállítottsága. A szülő, a tanító tekintélyt jelent számára, ezért a tanító személyisége, véleménye az énkép kialakulásának, az önértékelésnek meghatározó jelentőségű eleme.

Az alapfokú nevelés alapozó jellegű, a családi és az óvodai nevelés eredményeire épül. A családdal való együttműködésre törekedve szervezi a gyermekek egészséges testi, lelki és szellemi fejlesztésének feltételrendszerét.

A 6-10 éves gyermek érzelmileg kiegyensúlyozott, örömmre fogékony, érdeklődő, kapcsolataiban nyitott, aktív és tettekész, feladat- és szabálytudat jellemzi. Mozgásigénye nagy, játékszükséglete nem csökken. Ez a mozgásügyesség fejlődésének szenzitív időszaka. A játékban, a tanulásban és a munkában eredményre, valaminek a létrehozására törekszik. Legtöbbször meg akar felelni a felnőttek elvárásainak, ennek érdekében komoly erőfeszítésekre képes. Erkölcsi ítéletalkotásában a szülő és a tanító véleménye az irányadó. Az eseményeket jónak vagy rossznak látja. A tettek indítékával kevésbé számol.

A kisiskolás világlépe reális. Érdeklődését az őt közvetlenül körülvevő valóság köti le (az objektív érdeklődés korszaka). Kíváncsi, szeretné megismerni az oksági kapcsolatokat, összefüggéseket. A 9-10 éves időszakot a második "miért korszak"-nak tekinthetjük. A gyermekek közlési vágya erős. Sokat és szívesen beszélnek. Fontos, hogy legyen alkalmuk élményeikről beszámolni.

A 6-8 éves gyermek figyelmét 10-15 percig képes a feladatra összpontosítani, játékos helyzetben ez az időtartam növekszik. A megismerésben, a motivációban az érzelmek központi szerepet töltenek be.

Az iskolába lépést követően folyamatosan növekvő mértékben előtérbe kerülnek a szándékos folyamatok. A globális észlelést differenciáltabb látásmód váltja fel. A 6-7 éves gyermek rendelkezik az írás, olvasás, számolás elsajátításához szükséges analízis és szintézis képességével. Emlékezete elsősorban cselekvéses tapasztalataihoz, élményeihez kötődik. Legkönnyebben konkrét tartalmakat, szemléletes jelenségeket képes felidézni. Gondolkodása közvetlen érzéki tapasztalatokhoz, gyakorlati cselekvésekhez kötődik. Az időszak első éveiben együtt van jelen a tárgyi-cselekvéses és a szemléletes-képi gondolkodás. Kezdetben a logikai műveletek érzéki benyomásokhoz kapcsolódnak, a gyermek belső képet alkot. Ez a konkrét műveletek kora. Az észlelt jelenség lényegének kiemelésében ebben a korban a gyermekek még nem önállóak. A relációk megértése konkrét fogalmi szinten valósul meg.” [Horváth – Palotay, 1987]

## **1.2. A kisiskolás gyermekek fejlődési sajátosságai**

A kisiskolás korú gyermekek személyiségfejlődésére már az első számú meghatározó tényezőkön, a családon túl, a baráti társaság, az iskolában körülvevő személyek is jelentős hatást gyakorolnak. A gondolkodás (ahogyan óvodás korban is) itt is még a cselekvés és a beszéd síkján párhuzamosan halad tovább, ill. fejlődésükben ezek áthatják egymást. [Vekerdy, 1989]

### *A gondolkodás*



- A kisiskolás gyermekeknél igen jellemző az erkölcsi realizmus, a prekonvencionalitás. E fogalmak szerint a gyerek úgy gondolkodik, hogy a szabályokat külső hatalomtól származóknak tekinti. A vétek fizikai következményére koncentrál. A szabályoknak való engedelmeskedésből előnye származik. Nem véletlen tehát, hogy a televízióban látottak jelentősen hatnak későbbi cselekedeteikre, hiszen egy kisiskolás korú gyerek még nem tudja eldönteni, hogy jót, vagy rosszat látott a tévében, hogy szelektálja azokat. A televízióban látta, lehet épp egy olyan főhőstől, aki számára példakép, vagy akit nagyon szeret, és innentől kezdve, nem kétséges számára, hogy ha ő is azt csinálja, akkor az csak jó lehet.
- Ennél a korosztálynál kezd fontos szerepet kapni a baráti társaság, a kisebb csoportok, amelyek egyre erősebben befolyásolják az egyént. Ebben a korban a gyermekek jobban megválógtatják a barátaikat. A baráti kör tagjai többé-kevésbé állandóak, a közékük furakodó „ellenséget” igyekeznek kivetni maguk közül. A televízió nézési szokások is az egy társaságba tartozó gyermekek körében elkezdnek közeledni egymáshoz, sőt alakítják egymás szokásait, egy idő elteltével ugyanazokat a sorozatokat, rajzfilmeket nézik, mint a legjobb barátaik, és ezeket mindig meg is tudják beszélni. Esetlegesen egy-egy jelenetbe bele is élnek magukat, eljátszzák őket, vagy átvesznek szófordulatokat, amelyeket egymás közt használnak a jövőben. Sajnos ezek többnyire trágár, csúnya, szleng kifejezések.
- Fontos momentum, hogy a gyermekek számára a lényeges és a lényegtelen elkülönítése még sokszor nehézségekbe ütközik, vagyis azt kapcsolja össze, ami neki fontos, amihez pozitív vagy negatív érzelmek kötik. A televízióban hallottak, ill. látottak között is lehet értékes mondanivaló, azonban, ha a gyermeknek még nem volt tapasztalata olyan dologgal, valószínűleg elsiklik felette, vagy rosszul értelmezi, ezért is fontos, hogy a szülő figyelemmel kísérje, hogy milyen műsorokat is néz a gyermeke, és annak tudatában tiltsa, ill. engedje, hogy nézhesse a gyerek. Ha pedig a szülő egy komolyabb műsort enged nézni, legyen jelen ő is, így segíthet könnyebben megérteni, ill. az ismeretlen, új dolgokat értelmezni. [Szőkéné Halász, 2010]

#### *Az érzelmek*

Ebben az életkorban a gyermekek nehezen fogadják a bírálatot, könnyen megsértődnek, a kudarcot kifejezetten rosszul tűrik. Igénylik a gyakori dicséretet és elismerést.

Azonban ebben a korban már megjelenik az érzelmek viharos megnyilvánulásának gátlása is. Érzelmeknek egy részét már képesek elrejtetni, ami az agykéreg fokozódó szabályozó képességével, az akarat fejlődésével magyarázható.

Igen fejlett a félelem érzése is ebben a korban, ez az értelem fejlődésével, a hallott, tanult ismeretekkel függ össze. Ahogy nőnek az ismeretei, úgy növekszik azon tényezők száma, amiktől félni lehet. Vannak szimbolikus félelmek, amelyeknek gyökere a képzeletében keresendő. Ilyenek az egyedüllétől, a haláltól, a sötétségtől, a szörnyetegektől és még sok más egyébtől való

félelmek. Ezért is fontos meggondolni, hogy egy ilyen korú gyermeknek milyen típusú televíziós műsort engedünk megnézni, sőt már a mesék között is szelektálni kell, hiszen ők még nem tudják teljesen elválasztani a látottakat a valóságtól, attól függetlenül, hogy már iskolába járnak. A televízió tehát a félelemérzés kialakulására is jelentős hatással van, noha a kor előrehaladtával ezzel kapcsolatban bizonyos csökkenés tapasztalható.

Nem lehet eléggé kihangsúlyozni, hogy ebben az életkorban egyre nagyobb szerepet játszanak a szociális tényezők. Megfigyelhető az is, hogy míg a kisebb gyermekek elsősorban a tárgyakkal örülnek, addig a 6 – 8 éves korosztály társaik, és a felnőttek iránt mutatnak nagyobb ragaszkodást, szeretetet. Egyre nagyobb az ő befolyásoló hatásuk a gyermek szokásaira is, fontos hogy a televíziós szokásokra is odafigyeljünk. A szeretet érzelme a szerint fejlődik, hogy milyen mintát, példát lát a gyermek a közvetlen környezetében, és ő milyen mértékben részesül ebből. [Szőkéné Halász, 2010]

#### *A megismerő folyamatok*

Megismerési (kognitív) tevékenységnek nevezzük azokat az élettanilag megalapozott pszichológiai folyamatokat, amelyek során a gyermek felfogja, megérti, elraktározza és megválaszolja a környezetéből érkező ingereket.

Az érzékszervek fejlődése funkcionális használat közben fejlődik. A fejlődés során az észlelés fokozatosan függetlenedik a cselekvéstől. A tárgyak megismerésében a manipuláció és tapintás központi helyét mindinkább a látási észlelés veszi át. Képekben kezd összeállni a gyermek tudatában a valóság. A tárgyak globális egészként tagolatlanul, nagy körvonalakban tükröződnek a tudatában. Ezt a tagolatlan egészet nem képes a gyermek felbontani, összefüggő rendbe látni, sőt benne össze nem tartozó képeket kapcsol egybe. Olykor érzelmi hatásra finom mozzanatokot ragad meg. Ez azt mutatja, hogy a gyermek szemléletében egyrészt az egész elmoshatja a részleteket, vagy egy-egy részlet önkényes egybekapcsolásával új jelentés keletkezhet.

A kisiskolás kor elején a gyermekre még az önkéntelen figyelem a jellemző, aminek felkeltéséhez, és fenntartásához megfelelő motiváció szükséges. Fontos tehát ebben a korban a gyermekek motivációjának formálása. Ez leginkább a szülők és a pedagógusok feladata, elérni azt, hogy a gyermek ne a kényelmes szórakozást válassza, a televíziót, hanem megszeresse saját képességeinek fejlesztését, szívesen töltse szabadidejét értékes szórakozással, nem csupán televízió nézéssel. [Szőkéné Halász, 2010]

### **1.3. Én tudat, énkép, tudatosulás szerepe a személyiség kialakulásában**

Mi, a felnőttek természetesnek vesszük, hogy nemcsak a világról vagyunk viszonylag jól tájékozottak, hanem magunkról is. Nemcsak azt tudjuk, hogy mit látunk, vagy mit csinálunk, hanem – mindent önfigyelés nélkül – közvetlenül tudjuk, hogy amit látunk, azt mi látjuk, amit cselekszünk,

azt mi csináljuk. Benne élünk a világban, sőt részesei vagyunk a világnak, mégis szembesítjük azt magunkkal, elkülönítjük magunktól a világot és a másik embert, éntudatunk van.

Ugyanakkor valamilyen közösség tagjának tudjuk magunkat, és az én elkülönültsége ellenére szolidánsak vagyunk a közösség egy – egy tagjával, bizonyos vonatkozásban azonosítjuk magunkat velük, és ezt, mint „mi” – élményt éljük át. Személyiségtulajdonságaink alapján értékeljük magunkat, és összehasonlítással értékelünk, vagy ítélünk másokat.

Mi nekünk vannak ismereteink, testünk, erőnk, magatartásunk, értelmi képességeink, vagy egyéb személyiségtulajdonságaink jellegéről és ezt mások rólunk alkotott véleményével, értékelésével egybevetve, kialakul az énképünk, mint ahogyan személyiségünkről is képet alkotunk.

Az emberi fejlődés kezdeti szakaszán ez a tudatosság nem található meg. A fajfejlődés, az emberré válás kezdetén az ösztönös és a vele született, vagy szándékos és tanult cselekvéseket nem jellemezte a tudatosság, az egyéneknek nem lehetett éntudatuk, sem pedig énképük. A hordatudat feltételezhetően hamarabb alakult ki, mint az éntudat, a másokról alkotott kép korábban jelentkezhett, mint a saját énkép. [Dr. Buda, 1986]

Mérei Ferenc azt mondta a 6 – 12 éves gyerekekről: „A saját magáról való tapasztalatot, élményt a gyereke nem tudja ismeretként átfordítani. Önmagáról annyit tud, amennyit mástól hallott, illetve amennyit vágyteljesítő fantáziája diktál neki”. Úgy gondolja, hogy a gyermeknek személyiségtulajdonságai megállapításában 10 – 12 éves korig nehézségei vannak. Ha megkérdezik, akkor valóban nem a saját magára vonatkozó tapasztalataira, hanem a másoktól hallott, rá vonatkozó megállapításokra, olykor ezek fantáziái torzította felidézésre támaszkodik. A gyermek nem csak a mások, hanem a saját tapasztalatai alapján is véleményt alkot teljesítményéről, magatartásáról. 8 – 9 éves kortól mind tudatosabban értékeli magát. Kezdetben még mások róla alkotott és általa ismert véleménye formálja énképét, az iskolai teljesítmények s az iskolán kívüli sikerei azonban mind önállóbb önértékeléséhez segít. Ettől a kortól a tudatosulás mind nagyobb mértékben kezd mutatkozni a tanulók erkölcsi szabályokhoz igazodó magatartásában, valamint mások és saját maguk jellemzésében [Mérei – Binét, 2006]

A tudatosulás hosszú évekig tartó és bonyolult összetételű értelmi fejlődés, szellemi aktivitás eredménye. Az éntudat két és fél, három éves kortól kezd kialakulni, és több fejlődési szakaszon jut el a kifejelettség szintjére. Ahogyan a személyiség tulajdonságai mennyiségileg és minőségileg változnak, újabb tulajdonságok jelentkeznek, összetételükben és szerkezetükben módosulnak, éppen úgy az egyén énképe is változik, vonásaiban gyarapszik, összjellemben módosul.

A tudatosulás az énkép kialakulásának alapfeltétele. Még az egyéni fejlődés kezdetén a kisgyermek – egészen a gondolkodás és a beszéd kialakulásáig – csupán gyakorlati tájékozottsága van anyját testéről, magatartásáról és a külvilágban felismert személyekhez és tárgyakhoz csupán

reflexszerűen, érzelmileg és praktikusán alkalmazkodik, addig a tudatosulás előrehaladásával és információs rendszere fejlődésével mind differenciálisabb képet tud másokról alkotni, mindinkább szembesíti önmagát másokkal, e tevékenységeiről érkező visszajelzések alapján gondolkodik vonásaiban, tudatosabbá válik, és tárgyilagosabbá lesz az énképe.

A tudatosulásának, valamint az énkép kialakulásának megvannak a maga feltételei és fejlődési törvényszerűségei, ezeket ismerni azzal az előnnyel jár, hogy befolyásolhatjuk és felgyorsíthatjuk a tudatosulást, az éntudat és énkép fejlődését. Ezzel segíthetjük elő a megfelelő magatartás típusok tömegméretű kialakulását. [Dr. Buda, 1986]

A tudatosság bizonyítja, hogy az egyén felülemelkedjék az állati ösztönös és primitív tapasztalati alkalmazkodás szintjén, és eljusson az értelmes alkalmazkodás szintjére, amely lehetővé teszi a környezet jobb megismerését, törvényszerűségeinek megértését, képessé teszi, hogy „magának valóvá” formálja a világot, ésszerűen eltervezze alkalmazkodó és világformáló tevékenységét, világosan lássa helyét és szerepét a világban, kialakíthasson helyes értékorientációját, társadalmi elvárásainak megfelelően megvalósítsa önmagát.

Az aktív éntudat működésében bizonyos kettős értelmi tevékenység folyik: egyfelől tájékozódik az egyén a világról és benne a saját helyzetéről és álláspontjáról, valamint aktivitásáról, másfelől világmegismerő és világra ható tevékenységet, mint sajátját éli át, szembesítve magát önmagával. Ez lehetővé teszi az önismeretet, viszonyításra ad lehetőséget, az előtte álló feladatok nehézsége és saját képességei teherbírása között. [Dr. Kiss, 1978]

Napjainkban a gyermekekre hatalmas információtömeg zúdul iskoláik, a tömegkommunikációs eszközök, a szinte már mindenki számára elérhető Internetes adattömeg, a kortársak közvetítésével. Közben önismerethez alig, emberismerethez pedig céltudatos, tervszerű irányítás nélkül jut csak a tanuló. Egy 8-9 éves gyermek természeti és kulturális környezetéről szerzett információi megközelítik, sok családban a szüleiét, viszont képtelen tanítója vagy iskolatársai jellemzését adni. Még kevésbé tudja felsorolni saját személyiségtulajdonságait, különösen nem ezek minőségi és mennyiségi mutatóit.

Az emberismeretre, önismeretre márpedig a tanulónak is szüksége van. Az önismerethez mások megismerésén vezet az út. A társadalom szerepe, hogy magatartásmintát mutasson fel mind a múltból, mind a jelenről. Ez azért fontos, hogy a fiatalok ezt a magatartásmintákat utánozzák. A fiatalok általában vitatkoznak az ellen, hogy a magatartás mintákat utánozzák, mégis megteszik. A televízió, a mozi, az Internet bőségesen ontja ezeket a mintákat, hatásuk feltűnően mutatkozik öltözködésükben, hajviseletükben, ízlésükben, beszédmodorukban. Ugyanakkor hatalmas a bizonytalanság erkölcsi felfogásukban és magatartásukban. Nekünk, szülőknek és pedagógusoknak a mai tanulókat fel kell készíteni a jelenkor változásaira és következményeire. Fejlődésük közben

tükröt kell állítanunk, hogy hozzásegítsük őket az önismerethez, önképük tudatosításához. [Vajda, 1999]

A személyiség alakulása nemcsak az örökölt hajlamokról és a környezet hatásrendszerétől függ. A külső, környezeti ingerek az egyén, belső feltételeitől hatnak. A nevelői ingerhatásokat a tanulók egyes nevelői helyzetekben kapják meg különböző műveltségi és nevelési szinten. Aktuális szükségleteiknek és egyéb diszpozícióknak megfelelően válogatnak abban, hogy miként reagáljanak e hatásokra. Egy tanuló minél fejlettebb, annál kevésbé fogadja el válogatás nélkül a nevelői utasításokat.

Egy másik pszichológiai törvény, a struktúra és a funkció dialektikájának törvénye pedig arra figyelmeztet, hogy minél fejlettebb valakinek a személyiségstruktúrája, annál magasabb rendű funkciók végrehajtására képes az egyén. A szülőknek, és a pedagógusoknak a szerepe az, hogy a fiatalok számára vonzóvá tegyenek olyan magatartásformákat, amelyek az eljövő világ emberének eszményképei lehetnek. [Dr. Buda, 1986]

A tanulók számára nem elég az énkép kialakítása, állandóan szükség van eszményi énképre. Segíteni kell őket, hogy kialakuljon bennük a helyes értékorientáció és hivatástudat, amelyet önmegvalósító törekvéseik során állandóan szemmel tarthatnak.

Tehát az énkép az egyén tudatosulásának folyamán alakul ki, s ez az énkép kezdetben nagyon is szubjektív érzelmileg erősen kiszínezett. Csak az egyén emberismerete és önismerete fejlődésével válik a valóságot mind hűbben tükrözővé, tárgyilagos megítélésen, önismereten és önértékelésen alapuló énképpé.

Az énkép kialakulásához elengedhetetlen a tudat megjelenése, az éntudat, majd öntudat kialakulása, valamint másoknak az egyénről alkotott és az egyén által megismert véleménye, vagyis tulajdonított kép, továbbá a saját tapasztalatain nyugvó önismereti képe. [Dr. Kiss, 1978]

## II. A GYERMEKI GONDOLKODÁS JELLEGZETESSÉGEI KISISKOLÁS KORBAN

### 1.1. A gondolkodás fejlődése a gyermekkorban

Óvodáskortól kezdve a gyermek emberi viszonylatokban elfoglalt helye megváltoztatja a világgal való kapcsolatát, szellemi magatartását. A jelenség iskoláskorban válik különösen érzékelhetővé. Ráérez a saját törvényekkel rendelkező, énjétől és átélésétől független tárgyi világra, melyben a törvények nem igazodnak vágyaihoz, hanem neki kell alkalmazkodnia hozzájuk. 8-10 éves korig ezt a világot úgy fogja fel, úgy hiszi el, amint azt látja, tapasztalja, nem néz a jelenségek mögé. Ezt a jelenséget naív realizmusnak hívjuk. Ebből fakad, hogy az iskolás gyermek fokozottabb mértékben fordul a világ tárgyai felé, szellemileg magáévá akarja tenni a környező világot, ami azonban csak a dolgok elemző-analitikus felfogásával történhet. Ez a látásmód fokozatosan uralkodóvá válik a gyermeki megismerésben, és kiszorítja a diffúz-globális-szinkretikus valóságtükrözést a tudatából. A szemléletesség, képszerűség érzelmi áthatottság helyett a tárgyak lényeges jegyeit kezdi felismerni, fontosnak tartani. Kibontakozik az elemi fogalmak rendszere, hierarchiája, alá-fölérendeltségi viszonya. A gyermek gondolkodása ebben az életszakaszban konkrét és képszerű szemlélethez kapcsolódik főként az 1-2. osztályban, de ezek a tartalmak, ismertetőjegyek már lényeges összefüggéseket is feltárnak. Ezért hívjuk konkrét fogalmi gondolkodásnak az alsós gyermekek gondolkodását. [Vekerdy, 1989]

Piaget értelmi fejlődés elméletében ezt a konkrét műveletek szakaszának nevezi. Az értelmi műveletek logikusabbá válnak, de logikájuk még csak konkrét tárgyi relációban mutatható be. Ugyanakkor fogalomalkotásukra jellemző, hogy egyre több általánosítást is megismernek. Így ezek már nem a közvetlen szemléletre épülnek, hanem különböző gondolati műveletek (analízis-szintézis-absztrakció) termékei. A fogalomalkotásban legfontosabb szerepet játszó absztrakció magas fejlettségi szintet ér el, amelynek alapja a lényeges és lényegtelen megkülönböztethetősége. A kisiskolás fogalmi között – különösen az 1-2. osztályosoknál – még sok a szubjektív színezetű, szemléletes, helyhez kötött, egyéni élményekhez tapadó, dinamikus, funkcionális felfogást tükröző fogalom. Az absztrakcióval nehezen boldogul, ezeket csak akkor érti meg, ha konkrét példával kapcsoljuk össze. [Pléh, 2010]

A fejlődés során megjelenik a gyermek magyarázat-igénye, amikor a jelenségek okának keresése, a tudásvágy motiválja a kérdéseit. 8-9 évesen már felismeri a szükségszerű okozati viszonylatokat, az ok és okozati összefüggést már objektív kapcsolatnak fogja fel. Ezt az időszakot a második „miért-korszaknak” nevezzük. A gyermek gyakran tesz fel olyan típusú kérdéseket, hogy: „miért nem rázza meg a villanszerelőt az áram?”, de már bizonyos társadalmi-politikai kérdéseket is felvethet. Mint óvodáskorban az első miért-korszakra, erre a kérdés-korszakra is igaz,

hogy ha a gyermek válasz helyett elutasítást kap, leszokik a kérdezésről, kíváncsisága elapad, és fejlődése nem az alkotó gondolkodás kibontakozása felé, hanem az utánzás, a tények passzív elismerése, a bemagolás irányába tolódik. [Vekerdy, 1989]

A 6-10 éves gyerekeket általában minden érdekli, ami a világban létezik. Érdeklődése tapasztalati jellegű („tárgyi érdeklődés” korszaka), az elvont szabályok rendszerezése kevésbé köti le. Tanulási érdeklődése kezdetben differenciálatlan, az első két osztályban még minden tárgyat egyaránt szívesen tanul. A tantárgyak iránti érdeklődés fokozatosan differenciálódik, ez függ a gyerek siker- és kudarcélményeitől, képességeitől. Az érdeklődés irányítása az erős befolyásolhatóság miatt eleinte könnyű.

A korábbi generációknál kimondható volt, hogy a gyermek olvasási érdeklődése már a második osztályban megjelent. Az iskoláskor elején szívesen hallgat mesét, de 9 éves kor körül már az igazi kalandos történeteket kedveli. Mára sajnos nagyon lecsökkent az olvasási kedv, bár az érintett életkorban megtalálhatók lennének azok az alapok, melyek ahhoz kellenének, hogy a gyermekkel megszerettessük az irodalmi élményeket is. Kedvenc olvasmányok lehetnének a Verne-regények, a Robinson és más hasonló történetek, hiszen a regények ügyes, leleményes hőseivel azonosíthatná magát az olvasó. A lányok ebben a korban kezdenék el olvasni az olyan kisregényeket, mint például a Pöttyös-, Kockás-, és Csíkos sorozat. [Bábosik, 1997]

Ez az életkor alkalmas arra is, hogy gyakorlati tevékenységgel foglalkozzanak. A kisebbeket könnyű motiválni gyurmázásra, míg a nagyobbakat (9-10 évesen) könnyen be lehet vonni szerelgetésbe, barkácsolásba, technikai feladatok megoldásába. A gyermek érdeklődésében 9 éves kor körül fordulat következik be, ismereteit, érdeklődési körét rendszerezni igyekeznek, és egy-egy érdeklődési kör kiemelkedik a többi közül. Ebben azok a sikerek vagy kudarcok, játszanak szerepet, amelyek a tevékenységhez fűződnek. Jó példa erre a gyűjtési szokása, amíg óvodáskorban a gyermek gyakorlatilag mindent hazavitt, és mindent gyűjtött, addig a kisiskoláskorú gyermeknél már leszűkül az érdeklődési kör néhány dologra. [József, 2009 [http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari\\_anyag/jozsef\\_istvan/a\\_gondolkods\\_fejldse2.html](http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/a_gondolkods_fejldse2.html)]

Ahogy megindul a fizikai fejlődése a babáknak, az magával von rengeteg intellektuális változást is. A gyermek rendelkezik egy természetes érzékelési képességgel, illetve a környezetével kialakított kapcsolatnak van még a személyiségfejlődésében nagyon fontos szerepe. A gyermek gyakorlatilag egy minden iránt érdeklődő és fogékony lény, aki magába szív minden tapasztalatot, hiszen folyamatosan kísérleteket hajt végre. Ezeket értékeli, és megjegyzi. Így alakulnak ki a gyermekben bizonyos sémák a világról, a társas viszonyokról, a környezetéről. [Fisher, 1999]

A gyermek egy aktív, új információkat, ingereket kereső kisember, aki különböző kísérletekkel ismeri meg a világot és benne a saját helyét, s amikor valamilyen új dologgal, eseménnyel találkozik, akkor megpróbálja a már megismert sémái közé beilleszteni azt, s ha az nem illeszkedik,

akkor tágítja a nézőpontját, így szélesedik a képe. Ennek a gondolati bővülésnek a kutatók négy nagy fázisát írták le:

1. *Szenzomotoros szakasz:* ez körülbelül a második életévig tart, ilyenkor a gyermek nagy erővel fedezi fel, hogy a cselekvései milyen következményekkel járnak. Persze ekkor már meg tudja különböztetni önmagát a tárgyaktól. Ebben a periódusban megtapasztalja a tárgyállandóságot, hogy a tárgyak akkor is léteznek, ha azok éppen egyik érzékszervünk sem tapasztalja. Szándékosan végez ilyenkor már bizonyos tevékenységeket pl.: rázza a csörgőt, hogy az zörögjön.
2. *Műveletek előtti szakasz:* a második évtől a hetedikig tart. Ebben a fázisban elsajátítja a nyelvet, a tárgyakat akár képekkel, akár szavakkal is képes jelölni. Más nézőpontját nem képes megérteni ekkor még, én-központú felfogás jellemzi. Csoportosítani ekkor már képes pl.: szín alapján, vagy forma alapján. 3-4 éves kor körül már megjelenik a szimbolikus gondolkozás, de ilyenkor még bizonyos logikai műveleteket nem képes megérteni pl.: a megmaradás elvét nem értik. Így ha egy magas pohárból a vizet áttöltjük egy alacsonyabb szélesebbé, úgy gondolják, hogy kevesebb a víz mennyisége. Ilyenkor még a vizuális benyomások uralkodóak, és egyszerre több tényezőt nem nagyon tudnak figyelembe venni. A hetedik életév betöltésére azonban már világosan megértik az állandóság elvét. Ilyenkor még nem tesznek különbséget szándékos hazugság és a tévedések, véletlen túlzások között.
3. *Konkrét műveletek szakasza:* 7-11 éves kor között, ilyenkor már bizonyos logikai műveleteket képesek végrehajtani, így például nagyság vagy súly alapján képesek sorrendbe állítani tárgyakat. Absztrakt fogalmakat is tudnak használni, de csak azokra a tárgyakra, amelyek az érzékszerveik számára éppen jelen vannak. Megértik, hogy a legtöbb szabály társas hagyományon alapul, és ez olykor önkényesen megváltoztatható.
4. *Formális műveletek szakasza:* 11 éves kortól. A gyermek elérkezik a felnőtt gondolkozásmódhoz, képes lesz tisztán szimbolikus fogalmakkal dolgozni, gondolkozni. Ilyenkor is kísérletezik a gyerek, de már rendszerben gondolkodik, és ellenőriz és értékkel, végül pedig eljut a következtetésig.

Mindezek mellett azonban azt is meg kell említeni, hogy a gyermek fejlődésében szerepet játszik a kísérletek, tapasztalatok mellett az is, hogy mindenképpen meg kell tanulnia azt az egyedi módot, ahogyan az ő kultúrája látja a világot. Meg kell értenie, hogy milyen szerepek eljátszását várják el tőle (például a nemi szerepekhez való igazodást), illetve el kell sajátítania azokat a szabályokat, normákat, ahogyan az adott kultúrában a társas viszonyok alakulnak. [Inhelder–Piaget, 2004]



Láthatjuk tehát, hogy a környezeti tényezők hatása és a tapasztalatszerzés mellett nagyon nagy befolyásoló tényező a kultúra, melyben a gyermek felnő. Fontos a példa, hiszen másolással is szerez információkat, tanul szerepeket a gyerek.

## **2.2 A gyermeki és felnőtt gondolatvilágának megjelenítése**

A XVII. – XVIII. századi haladó polgárság gyermekszemléletétől hosszú út vezetett a XX. századi gyermeklélektanig. A feltörekvő, forradalmi polgárság és bomló feudalizmus uralkodó osztálya, az arisztokrácia közötti harc hatására alakult ki a XVII. – XVIII. századi polgárság gyermekszemlélete. Ezt követte a XX. századi polgári gyermeklélektan, amelyet a hanyatló polgárság és a feltörekvő proletariátus harca hívott életre.

A XVIII. századi gyermekszemlélet Rousseau tanításában fejeződik ki, s tanításainak lényegét Claparède foglalja össze a századfordulóján a „funkcionális autonómia” elvének felállításával. Rousseau küzd a középkori felfogás ellen, álláspontja a támadás, a harc az ellen a felfogással szemben, amely a gyermekben „a gonosz felnőtt” kicsinyített mását látta. Rousseau szerint a pedagógiának ezt a felismerést tudomásul kell vennie „hogy a gyermek egy autonóm lény, funkcióiban más, mint a felnőtt”.

A XX. századi gyermekszemlélet megfogalmazását Spranger adta: „a gyermek más világban él, mint mi.”

Claparède teremtette meg az átmenetet, miszerint „a gyermek nem kicsinyített felnőtt, hanem ellenkezőleg, egészen külön típus.”

A Spranger szerinti „más világ” már azt jelenti, hogy csak a felnőtteket érinti a társadalom problémái, a gyermekek problémái a felnőttek életkörülményeitől függetlenül megoldhatóak. Ennek viszont az a feltétele, hogy meg kell ismerni a gyermeki világot, azt a bizonyos „más világot”.

XX. századi gyermeklélektan ennek a világnak a feltárására vállalkozott, a polgári gyermeklélektan felkutatja a sajátos, spontán gyermeki gondolkodás tartalmának formáit, a „más világot”, és bemutatja az ennek megfelelő sajátos gyermeki világképet. [Dr. Geréb, 1998]

Azzal a problémával, hogy a gyermeki gondolkodás, a világkép más, mint a felnőtté, körülbelül a századforduló óta foglalkozik a gyermeklélektan sokféle irányzata. “A gyermeket, mint a világ megélésének viszonylag sablonmentes módját a mi korunk kezdte ismerni és becsülni. Mi tanultuk meg szeretni Chagall és Picasso képeit, mi éreztünk rá Proust és Cocteau gyermekszobájának nosztalgikus, lírai levegőjére. Mi kaptunk kedvet arra, hogy odafigyeljünk gyermekeinkre, hátunkon hordozzuk őket, mint az indián anyák, mi próbáljuk megérteni zaklatottságukat, kutatni furcsa okoskodásuk jelentését. Felismertük ezzel azt is, hogy a gyermek élményvilága a valóság egyik érvényes feldolgozása; elfogadtuk az öntörvényű gyermeki létet, mint a látványnak egyik lehetőségét, mint az esztétikumnak egyik forrását. Jean Piaget vizsgálódásai

mindenekelőtt a gyermeki gondolkodást tárják fel azzal a feltevessel, hogy a gyermek gondolkodása, ítéletalkotása minőségileg más, mint a felnőtté; nemcsak ismeretanyagban kevesebb, nemcsak hiányosabb, hanem más – más a mentee, más a szerkezete, másféle érvényességi igényt képvisel. Ezt a jelenségkört, ennek a minőségrendnek a fejlődését követte nyomon Piaget.” [Piaget, 1978]

Wallon szerint a felnőtt saját magához hasonlítja a gyermeket, így próbál belelátni a lelkébe. A felnőtt látja, hogy a gyermek különbözik tőle, de ő ezt fokozati hiányosságnak véli. Kicsinyített felnőttként kezeli a gyermeket. Wallon a különbségek meghatározásában a képességek szintkülönbségeit rendszerekbe sorolja, melyeknek meghatározza fejlődési tartamát. “E szerint az ifjú abban különbözik a felnőttől, hogy még nem ért el fejlődésének legutolsó szakaszába, és így folytatjuk tovább, visszafelé haladva életkorról életkorra, egészen a csecsemőkorig. E feltevés szerint a felnőttéválást úgy kell elképzelnünk, mint új jelleg hozzáadását a már meglévő jellegekhez.” Többek között e két kérdés is felmerül: “Igaz-e, hogy a gyermek gondolkodási lépésie nincsenek semmiféle kapcsolatban a felnőtt gondolkodásmódjával? S vajon a felnőtt értelem termékeny maradhatna-e, ha nem találkozhatna abból a forrásból, amelyből a gyermeki értelem fakad?” Egy másféle szemléletmód szerint a gyermekből kell kiindulni, és nyomonkövetni fejlődését, “s a logikai elemzés előzetes cenzúrája nélkül vizsgáljuk az életkori szakaszok egymásutánját.”

A gyermek helyzete mindig más a világban, mint a felnőtté, más problémákkal kerül szembe, küzd, mint a felnőttek. A gyermek mágikus gondolkodása szinte szembeáll a felnőttek valóságával. Mert míg a gyermeknek nincs szüksége a természeti jelenségek pontos magyarázatára, addig a felnőttek „lét vagy nem lét” összefüggéseiben válik szükségessé a világ jelenségeinek magyarázata. A természeti és társadalmi jelenségeknek a magyarázata, értelmezése a felnőttet léteben érinti, míg a mágikusan gondolkozó gyermek varázslatos oksági viszonyt tételez fel a jelenségek között. “A környezet a felnőttek világát kényszeríti rá a gyermekre.” Azonban a felnőttnek nincs joga “a gyermek megismerését leszűkíteni arra, amit ő maga helyez bele. A gyermek esetleg alapvetően másképp fogja fel a felnőttek világát, mint maga a felnőtt.” [Wallon, 1958]

A felnőtt, és gyermeki gondolkodás között csak fejlődési fáziskülönbség van. A gyermek a benne támadó, tudatlanságból fakadó, kétségekre igyekszik választ kapni, ezért kérdez, világképét éppen azok az első magyarázatok fogják kialakítani, amelyeket a felnőttektől kap. Ha azok a válaszok, amelyeket a gyermek kérdéseire kap, a valóságnak megfelelőek, a jelenségek természetes magyarázatai, akkor a gyermek gondolkodása ilyen irányba fejlődik. Amennyiben viszont a felnőttek válaszai babonások, misztikusak, biblikusak, akkor a gyermeki gondolkodás is ilyen

irányba fejlődik. Ebből is látható, hogy a gyermeki gondolkodás nem eredeti, nem spontán, hanem a felnőttek gondolkodásait, világképét tükrözi. [Vincze – Vincze, 1961]

A lélektan még azt is mondja a gyermeki gondolkodásról, hogy animista, azaz, élőnek és tudatosnak tekinti az élettelen tárgyakat. Mindennek tudata van, akarata, lelke. Minden él, minden jó vagy rossz. A tárgyakat élőlények tulajdonságaival ruházza fel, lehetnek rosszak, jók. A gyermek „nem különbözteti meg a pszichikai világot és a fizikai világot” s fejlődése kezdetén nem észleli a maga énjé és a külvilág közötti pontos határokat.

A gyermeki gondolkodás utolsó, harmadik összetevője az artificalista gondolkodás, amely a dolgok eredetére vonatkozó „gyermeki” magyarázó elv. A gyermek úgy gondolja, hogy mindent „úgy csinálnak”, készítenek, a szelet, a Napot, a Dunát. Az érdeklődés, a kíváncsiság adja a gyerek szájába a kérdést „ki csinálja?”

Ilyenkor a felnőtt a természeti jelenségekre valamiféle könnyebben érthető választ ad, amely erősíti ezt a fajta, gondolkozási módot.

A kisgyermek gondolkodása tehát jól érezhetően elüt egy felnőtt gondolkodásától. Ennek felsorolt jellegzetességei mind olyanok, amik miatt gyermekünk másképp látja a világot, mint mi, ezért gyökeresen másként éli azt meg. [Vincze – Vincze, 1961]

### **2.3 A szülőkhöz való viszonyulás**

Freud szerint a 4-5 éves gyermek teljesen tudatában van nemi hova tartozásával. Kialakul a gondolkodásában az a perspektíva, hogy ha majd megnő, ő is nő vagy férfi lesz. Számára azt jelenti: olyan lesz, mint az anyja vagy az apja. A szülők viszonya a nemek viszonyainak mintaképe, ebben is saját jövőjét látja. A felnőttességek és kiváltságok erősen vonzzák, mind inkább szeretne hasonlítani a vele megegyező nemű szülőhöz: azonosul vele, és önkéntelenül utánozza. Az apai követelmények elfogadásával alakul ki a gyermekben „a felnőttességek” nevezett erkölcsi kontrol, vagyis a lelkiismeret. A kisgyermekkorban még mind a két nemű gyermek az anyjával azonosul elsősorban, ez a lányoknál később is így marad, a fiúknak azonban át kell állítaniuk azonosulásukat az apára, ami nehézségeket okozhat. [Dr. Geréb, 1998]

Az anyához kötődés az óvodás korban még igen erős, de a fiú fokozatosan felismeri, hogy az apa hozzá képest kiváltságos helyzetben van, az anyához való viszonyt illetően is. Saját nemi hovatartozásának felismerése nyomán a gyermek új szemmel kezdi látni a szüleit. A fiú irigyelni kezdi az apa szerepét, vagy éppen vetélytársat lát benne. Szeretne olyanná válni, mint az apja, hogy a helyébe léphessen, így betölthesse az ő szerepét az anya mellett. Az anya kisajátítására, és az apa utánzására való törekvés tehát erősíti egymást. Abban áll a nehézség, hogy a gyermeknek meg kell tanulnia a vele azonos nemű szülő szerepét, de egyúttal azt is, hogy lemondja a nemi szereppel járó felnőttessé kiváltságokról, másik szülő szeretetének, gondoskodásának kizárólagos gondoskodásáról.

El kell fogadnia a családon belüli társas együttélés szabályait, le kell győznie mohóságát, uralomvágyát és féltékenységét.

A kibontakozást elősegíti, ha korszerű, demokratikus légkör uralkodik a családban, és a szülők egymáshoz való viszonya harmonikus. Az alsó tagozatos gyermek számára a „tanító néni”, a „tanító bácsi” minden szava „szent”, és a szülői utasítások elé helyezi.

A 10-12 éves egyre magabiztosabb gyermeket képességei arra készítik, hogy lazítsa a függő viszonyt, amely szüleihez és nevelőihez fűzte. Tehát lassan, de megkezdődik a szülőkről való érzelmi leválás, ami később a serdülő – és ifjúkorban válik teljessé, ami nélkül nincs igazi felnőtté válás. [Vajda – Kósa, 2005]

### III. A GYERMEKI VILÁGKÉP ALAKULÁSA

#### 3.1. A gyermeki világkép jellemzői

A gyermeki képzelet a tudatos, értelmes cselekvések és a gondolkodás segítségével, valamint a beszéd fejlődése során bontakozik ki. A kisgyermek elképzelése a világról, a természeti jelenségekről más, mint a felnőtté. Ismeretei hiányosak, gondolkodásmódja sajátos, de a felnőtt is hajlamos rá, hogy félrevezesse a gyermeket ( pl. amikor megverjük az asztalt, amibe beverte a fejét és azt mondjuk, hogy: Dá dá asztal. Megszemélyesítjük az élettelen tárgyat.)

A gyermek szenvedélyes érdeklődéssel törekszik a világ megismerésére. A mi ez? kérdéssel mindent meg szeretne ismerni a miért kérdéssel már a dolgok okait keresi.

Piaget a húszas években feltárja a gyermeki világkép jellemzőit. Klinikai módszerével kimutatja, hogy az óvodás korú gyermek meglehetősen részletes elméleteket alkot az őt körülvevő tárgyi és szociális világ szerveződési elveiről. Évtizedekkel később Piaget sokat spekulál majd azon, hogy milyen hasonlóságok vannak e tekintetben a tudomány és a gyermeki fejlődés között. Négy évtizeden át az volt a vád Piaget ellen, hogy tulajdonképpen a megkreált és emberformálta világ képét a felnőtt világot ülteti el a gyermekben, s azok korántsem spontán konstrukciók. [Pléh, 2010]

A gyermek gondolkodásának sajátos problémaköre a gyermeki világkép, melybe Piaget szerint a világ jelenségeiről, azok okairól alkotott magyarázó elvek tartoznak:

Az *artificializmust* az jellemzi, hogy a gyermek a természeti jelenségeket (Napot, Holdat, folyókat, hegyeket) úgy képzelel el, mint amit emberek készítettek. Fejlettebb fokot jelent, amikor az emberi munka mellett a természeti erők is szerepelnek a jelenségek előidézésben, de ezek működését is az emberi technika mintájára képzelel el.

Az *animista gondolkodásra* jellemző, hogy a gyermek a dolgoknak, tárgyaknak életet, szándékot, pszichikus funkciót tulajdonít. Minden él, minden jó vagy rossz. A tárgyakat az emberre jellemző tulajdonságokkal, sajátosságokkal ruházza fel. Ez a szemlélet 5 éves kor után jelentősen csökken.

A *mágikus gondolkodás* jellemzője, hogy a gyermek varázslatos oksági viszonyokat tételez fel egy-egy jelenség között. Mágikus gondolkodás jellemzi például a gyermeket, aki összetöri kedvenc játékát, hogy egy másik dolog megtörténjen.

A *finalista gondolkodás* jellemzője a célokság. A gyermek gyakran az oksági összefüggéseket felcseréli a célszerűséggel (pl.: „azért esik a hó, hogy szánkózni lehessen, vagy azért süt a nap, hogy fürödni, strandolni lehessen”, és nem azért lehet szánkózni, mert esett a hó, ill. nem azért lehet strandolni, napozni, mert süt a nap).

Piaget elmélete alapján az előzőekben felsorolt jegyek törvényszerűen valamennyi gyereknél megjelennek. Szerinte a gyermek gondolkodása spontán módon, saját belső törvényei szerint

fejlődik, és a környezetnek - így a felnőttek hatásainak - ebben nincs különösebb szerepe. [Piaget, 1978]

A gyermeki világnézet elméletével ellentétben Rubinstein azt vallja, hogy a gyermek szellemi fejlődése nem csak az egyéni gyakorlati tapasztalataiból ered, hanem már kezdettől fogva a nevelők által közvetített társadalmi tapasztalatok is befolyásolják fejlődését. A Piaget nézetét elutasító magyarázatok ellenére, naponta fellelhetők a gyermekek magyarázatában, válaszaiban az ő általa megfogalmazott nézetek. Ezek oka lehet:

- A környezet jelentős szerepet játszik a gyermek gondolkodásának alakításában.
- A gyermek problémáival a felnőtthez fordul, tőle várja a magyarázatot.
- Sok felnőtt leegyszerűsíti válaszait, a gyermek számára érthetővé, felfoghatóvá akarja tenni, nem találja a helyes módot, irreális, ezáltal téves információhoz juttatja a gyermeket. Ebből ered, hogy a gyermeki világnézet azt mutatja, ahogy a felnőttek gondolkodnak a gyermek fejével.
- Vannak esetek, amikor a felnőtt a gyermek kedvére való választ ad, ez megkönnyíti a gyermek pillanatnyi helyzetét, esetleg megnyugtatja őt.

Gyakran előfordul, hogy a gyermek maga mutat rá a felnőtt hibás magyarázatára. Például azt a gyermeket, aki fél az orvosnál, azzal szeretné megnyerni az édesanyja, hogy az orvoshoz elviszik magukkal a kedvenc babát is, és megjegyzi „látod, a baba nem fél”. A gyermek válasza mutatja a felnőtt hibás magyarázatát: „igen, de a babának nem rossz az injekció, mert ő csak szövetből van”. Elképzelhető, hogy egy-egy konkrét kérdésre adott megfelelő helyes válaszunk ellenére is kialakulnak a gyermekben a világnézet előbbi jegyei, de megjelenésük nem törvényszerű. [Pléh, 2010]

### **3.2. A média hatása a gyermek világnézetének fejlődésére**

A XXI. század, amelyben élünk, számtalan újdonságot hozott magával. Az emberiség élete teljesen megváltozott, s mindennapi életünk szerves részévé vált a média.

A média a kép és a hang, azaz a látási és a hallási ingerek együttese, amelynek vannak negatív és pozitív hatásai is. A jelenkor, a legújabb kor technikai vívmányai nagyon sokáig egyoldalúan kommunikáltak az egyénnel, a családdal, a társadalommal, de a legfrissebb technikai találmányok már lehetővé teszik a kétirányú kommunikációt különféle formákban. Az összes médium közül a televízió, és a számítógépek folyamatos terjedésével az internet lett a legbefolyásosabb. Hiszen mind a kettő ontja a legkevesebb szellem munkával felfogható valóságot. Ez rejti magában a legnagyobb veszélyt is. [Ranschburg, 2006]

Sokan kutatták a média gyermekekre gyakorolt hatását, amelyből mára már kialakult a médiapedagógia. Ők a televízió átkos szerepét abban látták, hogy televíziózás elveszi a gyermekkort, és annak megszűnéséhez vezet. Nem igazán gyermekeknek való műsorok készülnek,

még a mesék is a felnőtteknek szólnak. A gyermekek olyan információkhoz jutnak a televízió és az internet által, amely számukra még nem feldolgozható; olyan adatok jutnak a birtokukba, amelyeket amúgy semmiképpen sem tudhatnának meg sem a szüleiktől, sem a pedagógusoktól. Legnagyobb probléma, hogy a média átveszi a szerepet a szülőktől, vagy a nevelési szokásokat módosítja. [Gerbner, 2000]

Ma már egyre bizonyítottabb tény, hogy az iskolai teljesítményromlás előidézője lehet a televízió, s „segítségével” egyre jobban terjed az agresszió, az erőszak a társadalomban. Kósa Éva a 2007-ben megtartott médiakonferencián a média szocializációs szerepének pszichológiai vonatkozásaival kapcsolatban két aspektust emelt ki. A két aspektus kiemelését azzal indokolta, hogy ezek azok a tényezők, amelyek nagymértékben megszabják, milyen hatással lesz a média a gyerek szocializációjára, vagyis a gyerekek viselkedésének, nézeteinek, attitűdjeinek, sztereotípiáinak, énképének, világképének kialakulására. Az egyik tényezőt mennyiségi, a másik tényezőt minőségi mutatóknak is nevezhetjük. A mennyiségi mutatókhoz a tartalmi vonatkozások és az idő-vonatkozások tartoznak, hiszen a hatás tekintetében fontos, hogy mennyi időben és milyen tartalmakkal találkoznak a gyerekek. A minőségi mutató a megértésre vonatkozik, hiszen a hatás másik fontos alakítója az, hogy mit ért meg egy gyerek a látottakból, és hogyan értelmezi azt. Nyilvánvaló, hogy ugyanaz a médiatartalom más hatással van a különböző háttérrel, különböző fejlettségi és értelmi szinttel rendelkező egyedek esetében. Annak oka, hogy a gyerekek másként értik a médiatartalmakat, mint a felnőttek, egyértelműen a gyerekek életkori sajátosságaiból fakad. A gyerekek nem értik a „tv nyelv” sajátosságait, a történetek cselekmény-felépítését, a médiumok gazdasági-ipari működésének természetét és ennek következményeit, az egyes műsortípusok formai jellemzőinek szerepét, bizonyos életkor alatt nem tudnak különbséget tenni fantázia és valóság között. [Kósa, 2007]

### **3.2.1. A televízió hatása**

Bár a különböző országokban nagyok a különbségek a tévénézési szokások között, lényegében minden gyermek ki van téve a tévés erőszaknak. Az egyik legnagyobb probléma, hogy a gyermekek sok időt töltenek el a készülék előtt és ez leginkább a pihenés, az alvás, a tanulás, és a játékidő rovására megy. Sokszor inkább a gyermek végignézi a TV műsort, s addig nem csinál leckét, esetleg nem alszik el. Ez a két tényező már magában foglalja a teljesítményromlást, hiszen nem tanul eleget és ki sem pihen magát, fáradtan pedig nem tud koncentrálni a tanórákon.

A következő rendkívül kedvezőtlen hatása a televíziónak, hogy számos TV műsor tartalmaz erőszakot, és különösen a gyermekek számára sugárzott műsorokba, valamint a főműsorokban sok az agresszivitás. A testi és a lelki agresszivitás egyaránt káros a gyermekekre. Nagy hangsúlyt kell

fektetni arra, hogy az erőszakos jelenet okozta érzelmi feszültséget fel kell oldani, az erőszakos cselekményt és negatív következményét a gyermek számára érthetővé kell tenni. [Kiss, 2004]

Egyes vélemények szerint a televízió nézése teljes inaktivitáshoz vezet, a kisgyermekes esetében sokan, az alkotó fantázia megszűnésétől tartanak a készen kapott képek okán. A kisebb gyermekekre az erőszakos cselekmények direkt hatnak, úgy mintha csak elszigetelt cselekmények lennének, amelyek nincsenek összefüggésben az agresszió motivációjával és a következményekkel. Nem képesek a cselekménysort logikusan összekapcsolni a kiváltó októl a következményekig, sokan a „végén a jó győz, a gonosz megbűnhődik” sima agressziópotenciál – csökkenő hatására hivatkoznak, amely megkérdőjelezhető. A büntetés időzítésének rendkívül fontos szerepe van, ugyanis nem mindig ugyanabban a jelenetben következik be, így az agresszor nem nyeri el a büntetését, ez által a gyermekben az igazságérzet nem elégülhet ki. Úgy gondolhatja, „a bűn büntetlen marad”, és így torz kép alakul ki benne. [Ranschburg, 2006]

A TV műsorok készítése közben az alkotóknak kiemelt figyelmet kellene szentelnie, hogy mely korosztálynak szánják. Erre már megtették az első lépéseket és a műsorokat 5 kategóriába sorolják.

A televízió befolyásának mindenekelőtt a gyermekek vannak kitéve. A filmekben a különböző viselkedésminták vizuálisan jelennek meg, jóval egyértelműben és világosabban hatnak, mint a szülők szóbeli utasításai a helyes magatartást illetően. A gyermekkorra jellemző a kritikátlan utánzás, más emberek cselekedeteinek másolása, a kisgyermeknél még a rajzfilmfigurákat is szívesen veszik példaképül, amely sokszor agresszióra hajlamos. [Szalai, 2002]

### **3.2.2. Az internet és a különböző számítástechnikai eszközök hatása**

A legfrissebb felmérés szerint - amely a gyermekek internetes szokásait vizsgálja - a gyerekek egyre fiatalabb korban válnak „Internet – éretté” és képesek önállóan illetve kreatívan használni az új technikai eszközöket. Ennek oka és egyúttal következménye is, hogy kezd egyre inkább megszokottá válni, hogy a szülők csemetéjük szobáját akár már öt éves korára is televásárolják mindenféle technikai eszközök, amelyek javarészt - és ez az, ami igazán meglepő - ténylegesen is használják a gyerekek. Ennek oka, hogy a szülők inkább biztonságban tudják a gyereküket otthon, ahol meg tudják óvni őket a (nem virtuális) közlekedési balesetektől és attól, hogy valamilyen bűncselekmény áldozatává váljanak. A gyerekek pedig az internetet elsősorban új kapcsolatok felépítésére használják, illetve olyan ismeretekre tesznek szert, amelyek korábban helyváltoztatás nélkül nem lettek volna elsajátíthatók.

A szülők egyszerűen így kompenzálják a büntudatukat, hogy elhanyagolják a gyermekeiket, hogy nem töltenek velük elég időt. Mindezt megpróbálják eszközökkel pótolni, ami persze részben sikertelen és később még nagyobb konfliktusokhoz vezet.



Felmerül persze a kérdés, hogy ezek az eszközök nem teszik-e kommunikációképtelenné és antiszociálissá, magányossá a gyermekeket. A kutatást irányító Barbie Clark - gyakorlott gyereknevelési tanácsadó - azt állítja, hogy a gyermekekre pozitív hatással van az interaktivitás, az eszközök segítségével barátokat keresnek, kapcsolatokat építenek, kommunikálnak, ugyanúgy, ahogy a való világban is teszik. [Sugárné Kádár, 2001]

2000 óta felnövőben van egy új generáció: a mostani óvodások vagy alsós kisiskolások, akik a tényleges írás-olvasástudás előtt tesznek szert IKT kompetenciára és „információs írástudásra”. A számítógépes ellátás és a szélessávú internet-hozzáférés elterjedésével ugyanis ebből a korosztályból sokan 3-4 évesen elkezdik aktívan használni a számítógépet, hogy a legújabb játékokkal játszanak, állatos „cuki” képeket, videókat nézegessenek a Flickr-en, vagy a YouTube-on. A rutin észrevétlenül alakul ki: keresés a Google-al, menühasználat az egyszervolt.hu oldalain, transzferábilis játékrutin a startlapjatekok.hu játékeinak használatával, filekezelés a digitális fényképezőgépekkel, vagy éppen mobilokkal készített képek mentésével.

De ennek a korosztálynak nemcsak az IKT kompetenciája, hanem a web2-es rutinja is szinte automatikusan alakul ki: „*Neked van már iwiw profilod?...Neeem?*” És már segít is az osztálytárs a regisztrációban, megmutatja, hogyan kell telepíteni a Skype-ot a gépre, és este otthonról már így hívják le egymást az udvarra, hogy közösen babázzanak. A szerző személyes tapasztalatai szerint a digitális szakadék „pozitív oldalán” lévő gyerekek valóban így viselkednek, és természetes közegnek tekintik az infokommunikációs eszközök nyújtotta lehetőségeket.

“E gyerekek közül sokan már most első-második osztályosok, és az elkövetkező években egyre nagyobb számban fognak megjelenni az oktatási rendszerben. Sok kisiskolás számára már most ismertek az informatikaórán tanultak, és elavultnak tűnnek az iskolai információátadási minták. Zavarja őket az átadott „statikus” tananyag, elszoktak attól, hogy csak és kizárólag befogadók legyenek, hogy „magoljanak”, nem szívesen mondanak le az aktív közreműködésről és a megszokott azonnali kommunikációról.” [Héder, 2009, <http://www.mipszi.hu/cikk/091129-internet-generacio-utan>]

Továbbá azt a problémát sem járja körbe a kutatásról szóló tudósítás, amit a felnőtt tartalmú oldalak problémája jelent: vajon hány gyermek szembesül az Interneten szexuális jellegű tartalommal? És mennyien hajlandóak ezt egy kutatónak elmondani? [Sugárné Kádár, 2001]

### **3.2.3. A mesék hatása**

#### *A népmesék hatása a gyerekekre*

Mivel a mese a gyermekek által legkedveltebb műfaj, ezért a legjobb eszköz a gyermekek erkölcsi nevelését illetően, hiszen olyan kulturális értékeket őriznek, melyek akármilyen korban is éljünk, mindig tanítani és nevelni fogják a gyereket. A népmesék mindezek mellett azért is

kihagyhatatlanok a gyermek életéből, mert abban segíti őt, hogy rátaláljon önmagára, megtalálja helyét a világban, valamint azért érdekesek, mert az egyszerűség és a naivság tükröződik bennük, ami a gyermeki világhoz közel áll. Meseországban „kedves ismerősök vesznek körül, akik vele éreznek, kedvére cselekszenek, az ő nyelvén beszélnek. Hittel fogadja a gyermek ezt a világot, és nem idegenedik el tőle ismereteinek, tapasztalatainak bővülésével sem.” [Úriné Koncz, 2000]

A mesékben történetek hatnak a gyermek érzelmire, hiszen csak ez a műfaj képes arra, hogy egységében mutassa meg a gyerekeknek a világot, s mindazt, ami ott történik, a gyermek mélyen elraktározza magában és tanul belőle.

A gyermek a mesékben tapasztaltak alapján képessé válik arra, hogy legyőzze magában a „narcisztikus csalódásait, ödipális konfliktusait, testvérféltékenységét; meg kell tanulnia eltérni a gyermeki függőség szálait; ki kell alakítania magában valamiféle öntudatot, önértékelést és erkölcsi kötelességérzést.” [Bettelheim, 2000]

A mese magára az életre készíti fel, mivel szembesíti azzal, ami a való világban vár a gyerekekre. Itt szembesül azzal a ténnyel, hogy az életben akadályok vannak, melyeket nem tudunk elkerülni, s ahhoz, hogy fejlődjünk, le kell győznünk ezeket a nehézségeket, s ezek legyőzéséhez a mese alternatívákat kínál fel. A hős megpróbáltatásain keresztül, s ahogyan küzd, a gonosszal szemben példát mutat a gyerekeknek, s bebizonyítja, hogy igen is megéri harcolni, és mivel a gyerekeknek ez tetszik, ő is ilyenné akar válni. De megmutatja az érem másik oldalát is, hogy mi történik akkor, ha megfutamodunk, és mindezt a maga egyszerűségével közli velünk.

„A mesékben a gonoszság éppúgy mindenütt jelen van, mint az erény. A jó és a rossz szinte minden mesében alakot ölt valamelyik szereplőben, és megnyilvánul tetteiben, mint ahogy mindkettő jelen van az életben és minden emberben is. A mesében, akár csak az életben, nem a büntetés vagy az attól való félelem riasztja el leghatásosabban az embert a bűntől, hanem az a meggyőződés, hogy nem éri meg.” [Bettelheim, 2000]

A mese megmutatja a gyermek számára a valóságot, miszerint nemcsak jólelkűek vannak a világon, hanem rossz szándékúak is. A gyermek erkölcsi tudatát leginkább az fejleszti, hogy a képzelete segítségével azonosul a jó szereplővel, így vele együtt állja ki az egyre nehezedő próbákat, és jut el a végső győzelemig. Nemcsak az hat rá, hogy a hős jó és erős, hanem annak merészsége, furfangossága és elszántsága is. Ebben a varázslatos birodalomban tanulja meg, hogy mi is az a munkaszeretet, becsület, bátorság, a jóság, a furfangosság, a visszafogottság, az együttérzés és a barátság.

„A mesealakok nem ambivalensek, nem egyszerre jók és rosszak, mint minden élő ember. A mesékben ugyanaz a szélsőség uralkodik, mint a gyermeki gondolkodásban. Minden ember vagy jó, vagy rossz, nincs átmenet”. A mesét hallgató gyerek azzal a meseszereplővel fog azonosulni, akinek a viselkedése mintául szolgál számára, akinek a helyzete vonzó a számára, és az lesz lenyűgöző, aki

eredményes azokban a helyzetekben, ami a gyerekeknek fontos, és aki meg tud oldani olyan problémákat is, mint amitől a gyerek is szenved. Mivel a gyermekek többsége a hőssel azonosul, így értik meg mi a különbség a jó és a rossz között, és így lesz képes eldönteni, hogy milyenné is szeretne válni. Továbbá „a küzdő mesehősökkel azonosulva nemcsak a győzelem örömét élik át a gyermekeink, hanem érzelmekben, ismeretekben, képzeletben és erkölcsi értékben gyarapodva formálódik személyiségük, alakul erkölcsi tudatuk, épülnek emberi kapcsolataik is.” [Bettelheim, 2000]

Ha a meséket olvassuk a gyerekeknek, és nem készen kapja, akkor használja a fantáziáját, „aminek a segítségével valamilyen szinten képes problémáit, konfliktusait megoldani”, így mutatva rá a konfliktus és a probléma gyökerére. [Büki, 2009]

Ahhoz, hogy a gyerek pozitívan tekintszen a jövőbe, meghatározó szerepe van annak, hogy a mesék mindig happy and-del végződnek, mivel ez ad neki reményt abban, hogy ő is elnyeri méltó jutalmát. [Nagy, Nyitrai, Vidákovich, 2009]

#### *A rajzfilmek hatása*

A televízió nagymértékű elterjedésével, és az egyre csak bővülő kínálattal a mesehallgatás a gyermekek életében egyre inkább homályba vész, mivel nem tud vetekedni a televízióban vetített rajzfilmekkel. Amíg kezdetben a televízió nézés közös programnak számított, és beszélgettek a műsorban látottakról, addig mára ezek a közös programok is megszűntek, mivel a család minden tagja saját készülékkel rendelkezik, így keveset vagy egyáltalán nem kommunikálnak egymással.

Az 1970-es években készített rajzfilmek Ranschburg Jenő szerint „hamvasságuk és tisztaságuk mellett” még három meghatározó elemük miatt voltak kedveltek. Az egyik elem a „humor mivel a gyerekek számára nagyon fontos, hogy amit néznek, abban valakinek a fizikai vagy mentális bukásán nevetni lehessen.” Ez azért is lényeges, mert a felgyülemlett feszültségek így oldódnak fel bennük, hiszen megérti, hogy nemcsak ő, hanem mások is kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy azzal neveltségessé teszik magukat. Egy másik elengedhetetlen elem, a „ráismerés. A gyerekek számára a tévében látott történet akkor igazán vonzó mese, ha ráismernek azokra a szituációkra, emberi viszonyokra és normákra, melyek mentén a játék zajlik.” [Ranschburg, 2006]

„A harmadik tényező a történetek mozgalmassága. ”Mivel a gyerekek csak rövid ideig képesek figyelni, ezért a nekik szóló műsoroknál elengedhetetlen, hogy az események gyorsan váltakozzanak, valamint a megfelelő hatás eléréséhez „élénkre vágott képanyagra van szükség.” Ez az, amit a mai rajzfilmkészítők félreértelmeztek, mivel ők a képek gyors egymás utáni váltakozását az agresszióval oldották meg, amire a gyerekeknek nem lenne szüksége. [Ranschburg, 2006]

Ezzel azt szerettem volna bizonyítani, hogy igen is vannak a rajzfilmek között is olyan alkotások, melyek hasznosak a gyerek számára, mivel olyan fontos értékeket közvetít, mint a család, a barátság, az együttérzés, a másokon való segítség.

Viszont a legtöbb mai rajzfilmnek kizárólag negatív hatásai vannak, mivel árad belőlük a mérhetetlen agresszió, amit a gyerek beépít saját személyiségébe, és ez által torzul a világgépe, mert úgy véli, hogy ez a fajta viselkedésforma mindenki által elfogadott, valamint azt látja, hogy ezzel a viselkedéssel bármit elérhet, amit csak akar. Mindez számára azért válik természetessé, mert a mesében azt tapasztalja, hogy a pozitív hős ugyanazokat az eszközöket, fondorlatokat alkalmazza, mint a negatív szereplő, így nincs előtte egy olyan példa, akitől becsületességet, bátorságot, kitartást, szerénységet tanulhatna. A rajzfilmekben az efféle erények nem számítanak semmit, mert ezekkel nem lehet győzedelmeskedni, ezért van az, hogy a jó nem tudja véglegesen legyőzni a rosszat. Azzal, hogy nincsenek csak jó és csak gonosz szereplők az alkotók elveszik a gyerektől azt a lehetőséget, hogy ő maga dönthesse el, milyenné szeretne válni, ki legyen az ő példaképe, így nincs más lehetősége, mint olyanná válni, mint amilyenek ők: erőszakosak, igazságtalanok, kegyetlenek, tapintatlanok. A klasszikus mese a gyereket „nyíltan szembesíti az alapvető emberi létfeltételekkel, mint a halál, az emberi lét határai vagy az örök élet utáni vágy. Ezzel szemben az akciófilm típusú rajzfilmekben úgy jelenik meg a halál, mint valamilyen vicces játék. Mint például amikor Tom és Jerry folyton agyonverik egymást a palacsintasütővel, de rögtön fel is támadnak, sok életük van. Ezzel a megoldással a rajzfilm relativizálja a halál tényét.” Így a gyerekekben nem alakul ki a félelemérzet, és elhiszi, hogy neki sem eshet semmi bántódása. Például a Pokémon című rajzfilm hatására egy testvérpár kiugrott az emeleti lakás ablakából, mert a kedvenc Pokémon figuráikkal szerettek volna repülni. [Szalai. 2002]

Amikor a gyermek mesét néz, készen kapja a képeket a rajzoló, a rendező elképzelései alapján, így nem kell fantáziáját használnia, aminek az a következménye, hogy kevésbé fejlődik a képzelet. A rajzfilmeket néző gyerek a valóságot és a fikciót nehezebben tudja különválasztani, mint az, aki mesét olvas, így sokszor kelt benne a mese szorongást, de sokszor a feloldás és a feldolgozás is elmarad. Így az a gyerek, aki szabadideje nagy részét a tévé előtt tölti ingerülté válik, nehezen alszik el, mint az olvasás alkalmával, azon kívül többször nyugtalansággal, alvászavarral reagál a még fel nem dolgozott szorongásokra, a felgyülemlett feszültségre. [Szalai. 2002]

Véleményem szerint nem az a baj, hogy a gyerekek rajzfilmeket néznek, hanem az, hogy sokszor egyedül teszik azt, és így nincs olyan személy, akihez kérdéseikkel fordulhatnak. Továbbá ezek a mai modern rajzfilmek egyáltalán nem közvetítenek olyan értékeket, mint a régi klasszikus mesék.

## **IV. A GYERMEKI VILÁGKÉP ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE 1. ÉS 4. OSZTÁLYOSOK KÖZÖTT**

Diplomadolgozatom eddigi fejezeteiben a rendelkezésemre álló szakirodalmak és az ezzel foglalkozó szakemberek állásfoglalása, véleménye alapján megpróbáltam megszerezni azoknak a tényezőknek a hatásait, amelyek a környezet, a média vagy az internet kapcsán érhetik a kisiskolás korú gyermekeket, befolyásolhatják személyiségük fejlődését és világképük alakulását.

### **4.1. A kutatás módszere**

A kutatásomat az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Magyar Tannyelvű Középiskolában végeztem. A vizsgálatom helyszínéül azért erre az intézményre esett a választásom, mert 2013-tól ebben az iskolában dolgozom.

A kérdőívem elkészítése előtt állítottam fel hipotéziseimet. Az empirikus vizsgálatom 22 kérdést tartalmaz, melyekkel azt szerettem volna kideríteni, hogy a gyerekekre milyen hatást gyakorol a környezetük, és az őket ért látott vagy hallott információk mennyiben befolyásolják világnézetüket. A kutatásom nem reprezentatív jellegű, mivel a kérdőíveket 48 kisiskolás korú gyermekkel töltöttem ki. A vizsgálatomat az első és negyedik osztályos tanulókkal végeztem.

Az empirikus vizsgáltamban a résztvevők önkéntesen és névtelenül vehettek részt, mely megkönnyítette számukra a válaszadást.

#### **4.1.1. A kérdőíves vizsgálati módszer bemutatása**

A környezet gyermekekre való hatásának felmérést kérdőíves vizsgálat keretében végeztem. Az életkori sajátosságokat figyelembe véve arra törekedtem, hogy a kérdések egyszerűek, rövidek és érthetőek legyenek a gyerekek számára. A válaszok megkönnyítése érdekében zárt kérdéseket alkalmaztam, ahol többnyire „igen”-nel vagy „nem”-mel kellett válaszolniuk, vagy az általam megadott alternatívák közül választhattak. Ezeknél külön felhívtam a figyelmüket, hogyha több válaszlehetőséget is megjelölhettek.

Meglátásom szerint, a kérdőíves vizsgálat megtervezésének azért van fontos szerepe, mert már az elején tisztában kell lenni azzal, hogy milyen céllal készül. Éppen ezért, kiemelkedő fontosságú a megfelelő kérdések megválasztása, és azok megfelelő sorrendben való feltevése.

A kérdőívben szereplő kérdések megfogalmazásakor arra is törekedtem, hogy azokat úgy tegyem fel, hogy még véletlenül se vezessem rá őket az általam kívánt válaszokra. Számos kérdés esetében alternatívákat sorakoztattam fel, hogy megkönnyítsem a válaszadási lehetőségeket. A kérdőívemben 22 kérdést sorakoztattam fel. A vizsgált korosztályt szem előtt tartva igyekeztem egyszerűen fogalmazni. A feltett kérdéseimet a következőképpen csoportosítottam: tényfeltáró kérdések, konkrétan a témára vonatkozó kérdések, valamint véleményt nyilvánító kérdések.

A kérdőív összeállításakor kerültem az olyan kérdéseket, melyek több kérdést egybemosnak, amelyek erős érzelmi töltésű szavakat tartalmaznak, valamint amelyek befolyásolnak.

Az első két kérdésem demográfiai jellegű. Ebből a legelső a nemek megoszlására irányult, a második az életkorukra. A következő négy kérdésben (3–6) közvetlen környezetükre szüleikre, baráti körükre voltam kíváncsi. Az ezeket követő három kérdés (7–9) a mobiliszközökre és azok használatára vonatkozik. A 10. kérdésben kedvenc hobbijukat jelölhették meg. A 11-től 15-ig a mesével kapcsolatos kérdésekre kellett válaszolniuk, míg a további ötben (16–20) tévénézési szokásaikkal kapcsolatos szokásaik érdekeltek. A 21. kérdésben arra adtak választ, hogy kihez szeretnének hasonlítani, vagyis ki a példaképük. Végül pedig egy játékos kérdéssel zártam a kérdőívet, amely egy nyitott kérdés, és a kívánságaikat fogalmazhatták meg benne. (1. sz. melléklet)

#### 4.2. Kutatás elvégzésének folyamata

A kérdőívet 1. és 4. osztályos általános iskolás gyermekekkel töltettem ki. A vizsgálatban közel azonos arányban vettek részt a fiúk és a lányok. Összesen 52 kérdőív került kiosztásra, amiből 48-at sikerült kitölteni, mivel a vizsgálat során az osztályokban ennyi volt az összlétszám. A kérdőívek feldolgozása során azt tapasztaltam, hogy a vizsgálatban résztvevők minden feltett kérdésemre igyekeztek válaszolni.

Mint ahogy már az előzőekben említettem 48 tanuló vett részt a vizsgálatban, ebből 25 lány és 23 fiú. Ez százalékban kifejezve 51% lányt és 49% fiút jelent. (2. sz. ábra).

A gyermekek nemét, életkorát egy táblázaton belül adtam meg, szinte fele-fele arányban voltak jelen a kutatásban lányok és fiúk.

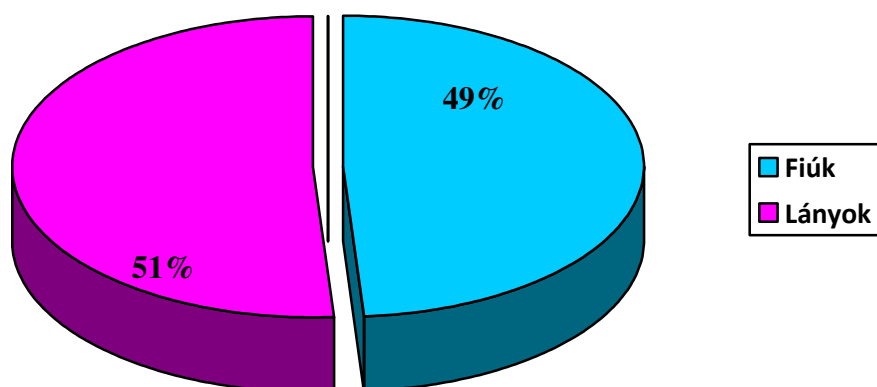
A kérdőívben feltett kérdésekre kapott válaszok eredményeit diagram formájában mutatom be.

*A vizsgálatban résztvevő gyermekek neme, életkori megoszlása /személy*

	<i>fiú</i>	<i>lány</i>
<i>6 évesek</i>	2	6
<i>7 évesek</i>	8	7
<i>9 évesek</i>	5	6
<i>10 évesek</i>	8	6
<i>Összes gyerek</i>	23	25

(1. sz. ábra)

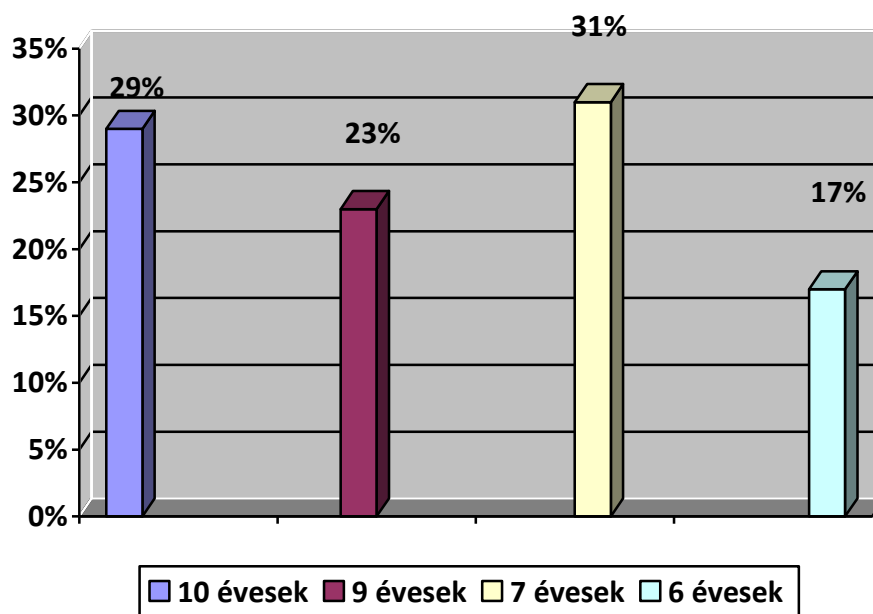
## Nemek aránya %-ban



(2. sz. ábra)

A második kérdésem a kérdőívet kitöltők életkorára vonatkozott. A vizsgálatban résztvevő gyerekek életkora 6–10 év között mozog. A statisztikát tekintve a 10 évesek a megkérdezettek 29 %-át, a 9 évesek a 23 %-át, a 7 évesek a 31 %-át, míg a 6 évesek a 17 %-át adják. Az empirikus vizsgálatban résztvevő tanulók életkorát a következő diagramban szemléltetem. (2. sz. ábra)

## Életkor szerinti megoszlás (%)

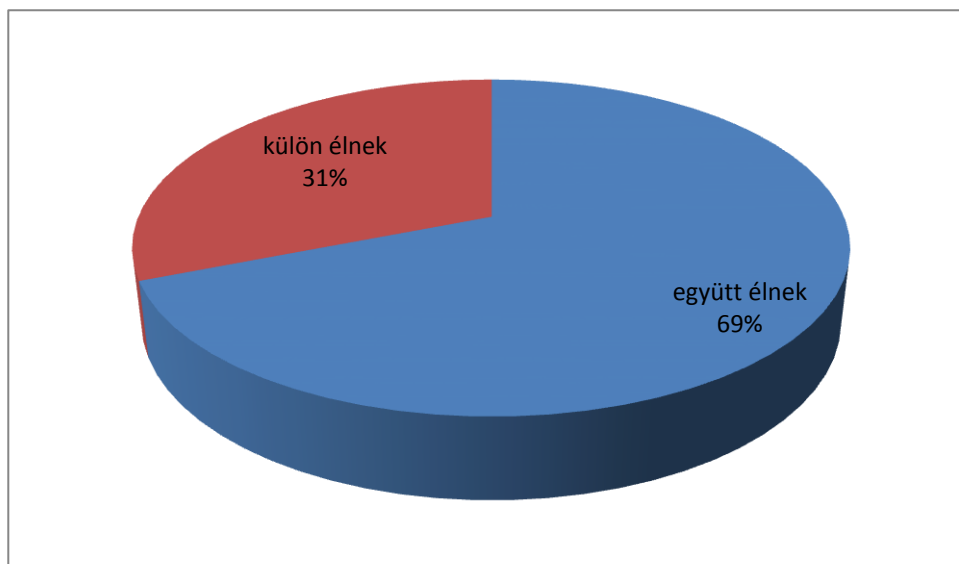


(3. sz. ábra)

A harmadik kérdésben arról kérdeztem őket, hogy szüleik együtt élnek-e. Ugyanis sajnálatosan olyan világban élünk, amelyben az elromlott dolgokat csak ritkán javítjuk meg, ehelyett inkább veszünk egy másikat, mert az az egyszerűbb. Ezt sugározza a média is, és általában

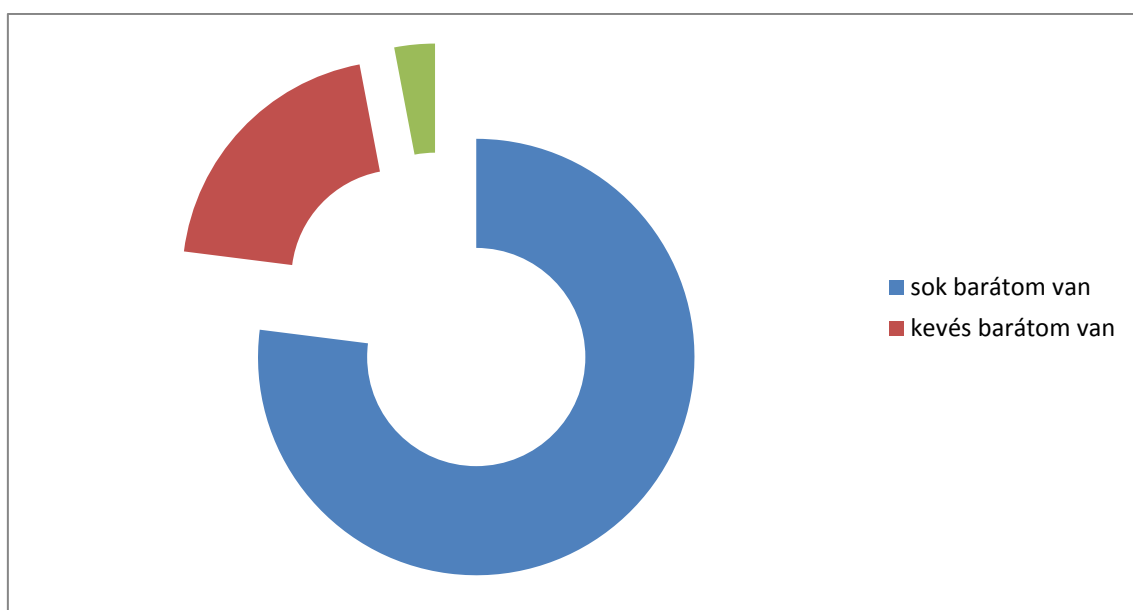
ezt alkalmazzuk a párkapcsolatokban vagy a házasságokban felmerülő problémák esetén is. Valljuk be, hogy ez nem éppen jó példa gyerekeink számára, mert legfőképp a család van hatással egy ilyen korú gyermek világgépére. Ha ezt látja otthon, ő is eszerint cselekszik majd. Munkám során ugyanis találkoztam olyan gyerekekkel, aki szándékosan eltörte a mobiltelefonját, vagy kiszakította a ruháját, mert újat szeretett volna. A kérdésekre, hogy mit fognak majd ehhez otthon szólni, azt a választ kaptam, hogy úgy sem érdekli őket.

*A szülők együttélésének aránya (%)*



*(4. sz. ábra)*

A negyedik és az ötödik kérdés egymásból következik. A kisiskolás korban kötött baráti kapcsolatokra voltam kíváncsi. A megkérdezett gyerekek 77%-a azt a választ adta, hogy sok barátja van.

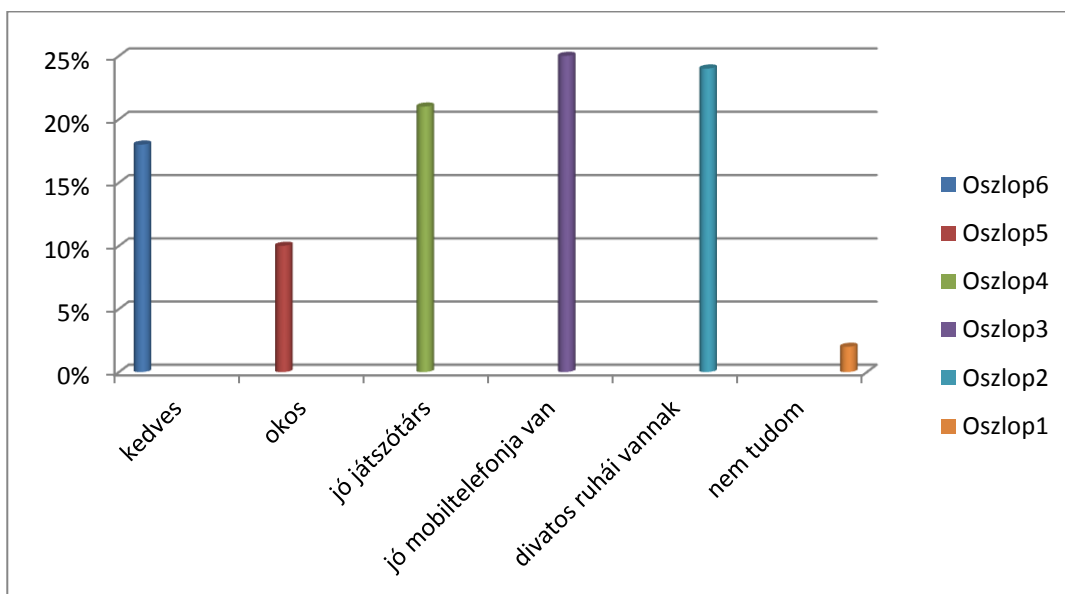


*(5. sz. ábra)*



Kisikolás korban teljesen normális, ha egy gyereknek több barátja is van, ugyanis közösségben élnek napról napra. Azonban mindig akadnak kirekesztettek, akikkel valamilyen oknál fogva nem szívesen barátkoznak. Munkám során megfigyeltem, hogy ennek több oka is lehet, például, ha a kirekesztett gyerek visszahúzódó, a többiek ezt kihasználják. Azonban társadalmi oka is lehet a kirekesztettségnek (nem öltözik elég divatosan, vagy nincs mobiltelefonja stb.)

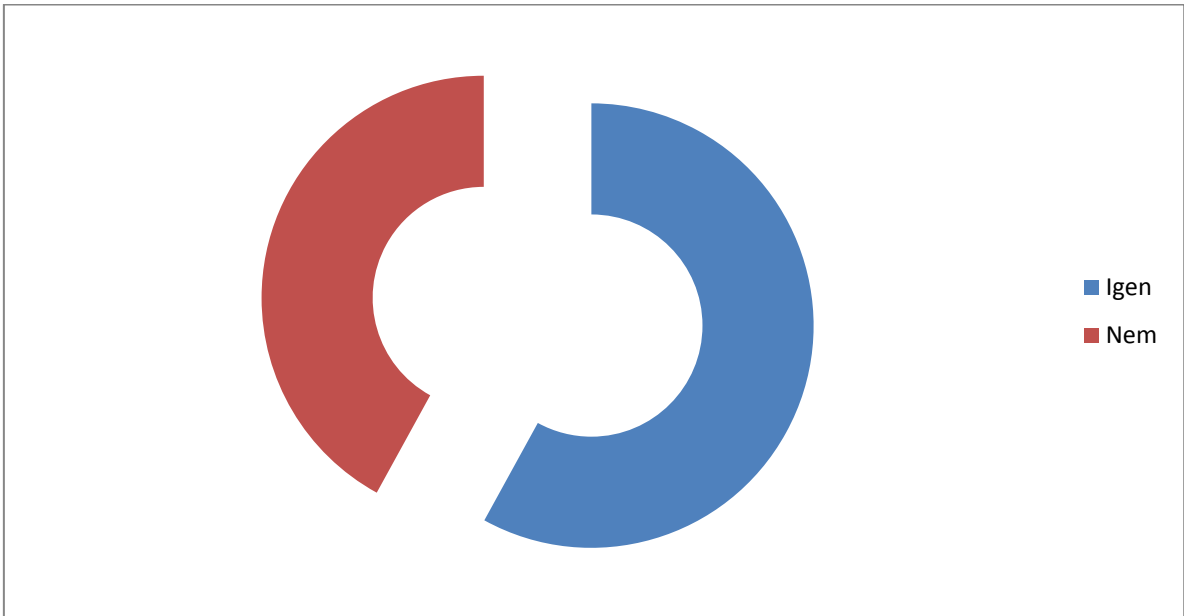
Az ötödik kérdés feltevésekor az érdekelt, hogy hogyan is látják egymást a gyerekek. Milyen kritériumnak kell, hogy megfeleljen a másik az ő szemében, hogy barátságot kössön vele. A következő kérdéséből kiderült, hogy többség számára, milyen is egy barát.



(6. sz. ábra)

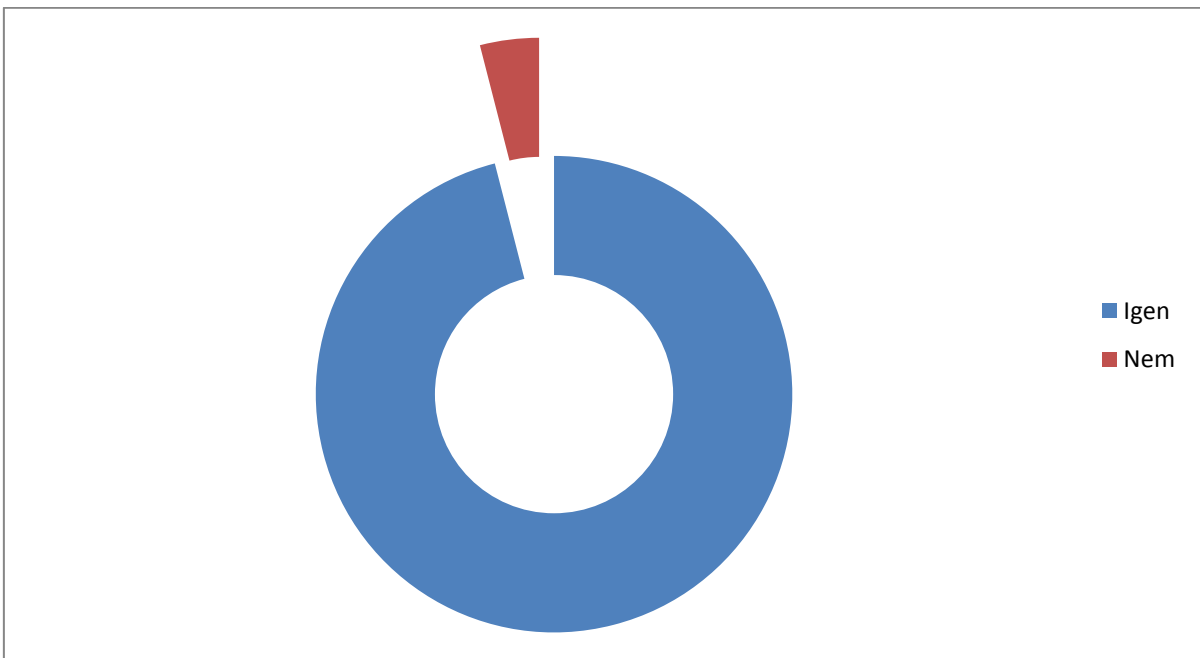
A gyerekek válaszaiból jól látszik, hogy kikkel is barátkoznak ebben a korban. Sokat számít számukra a egy jó mobileszköz (25%) és a divatos ruhák (24%), hogy okos-e az illető (10%), az már nem annyira fontos, és bizony olyanok is akadtak, akik maguk sem tudják, hogy miért is barátkoznak a másikkal (3%).

A hatodik kérdésem, szorosan kapcsolódik az előzőhöz. Itt arra voltam kíváncsi, hogy fontos-e számukra a külső. Az eredmény a következő lett: 58%-a a gyerekeknek igennel válaszolta feltett kérdésre, amelyre nem igazán számítottam még ennél a korosztálynál.



(7. sz. ábra)

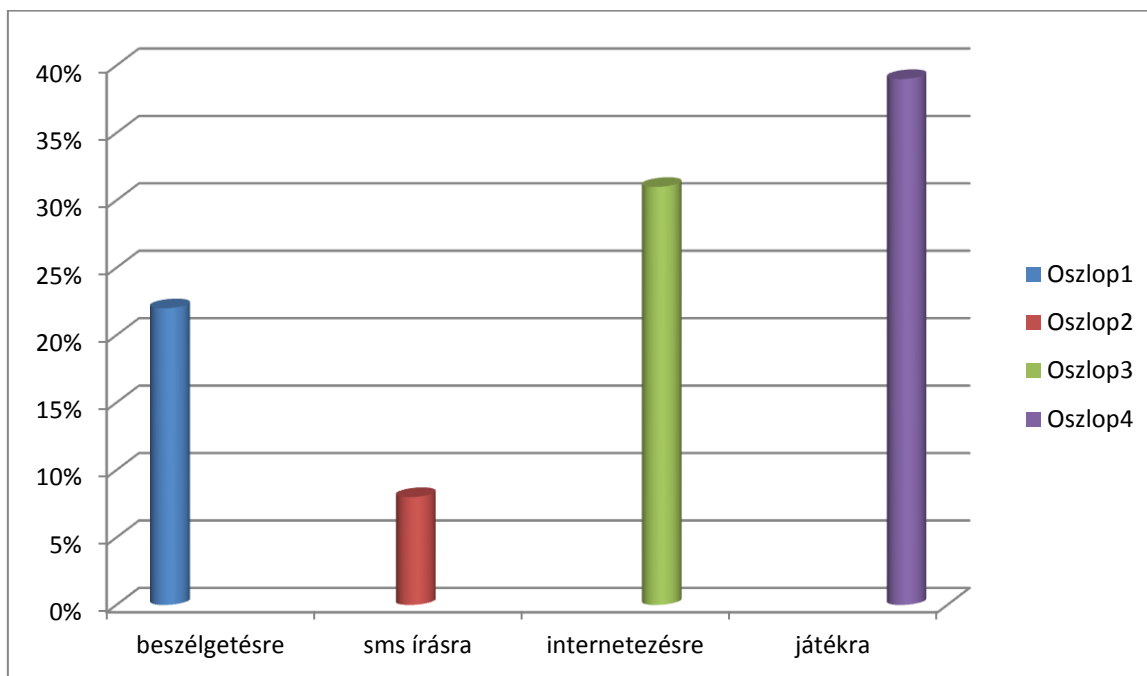
A hetedik kérdésben, arra kellett választ adniuk, hogy van-e mobiltelefonjuk.



(8. sz. ábra)

Erre az eredményre számítani lehetett. Napjainkban szinte természetes dolog, ha egy gyerek telefont a kezében jön-megy. Az a 4% 2 első osztályos gyereket takar. Megfigyeléseim alapján azt tudom mondani, hogy már ebben a korban szinte a készülékük függőjévé válnak. Sok gyerek a két óra közötti szünetben is a mobiltelefonját nyomkodja, a helyett, hogy társaival játszna vagy beszélgetne, és ideges lesz, ha megzavarják tevékenységében. Ezekről a gyerekekről azt merem feltételezni, hogy sajnos otthon a szüleitől is ezt látja.

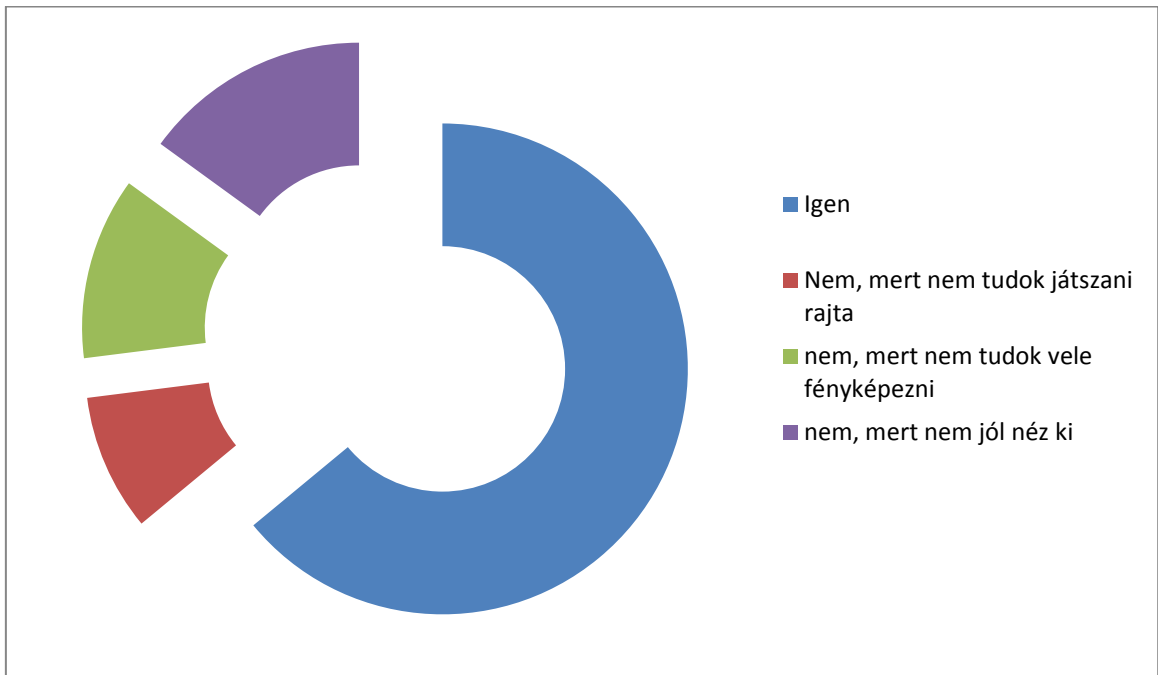
A nyolcadik kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy vajon mire is használják mobiltelefonjaikat leggyakrabban. Abban, hogy nem beszélgetésre, teljesen biztos voltam, és a diagram tökéletesen igazolja is ezt. A kérdőívet kitöltő gyerekek 39%-a szinte csak játékra használja a mobileszközét, de az internet használata sem sokban marad el ettől (31%).



(9. sz. ábra)

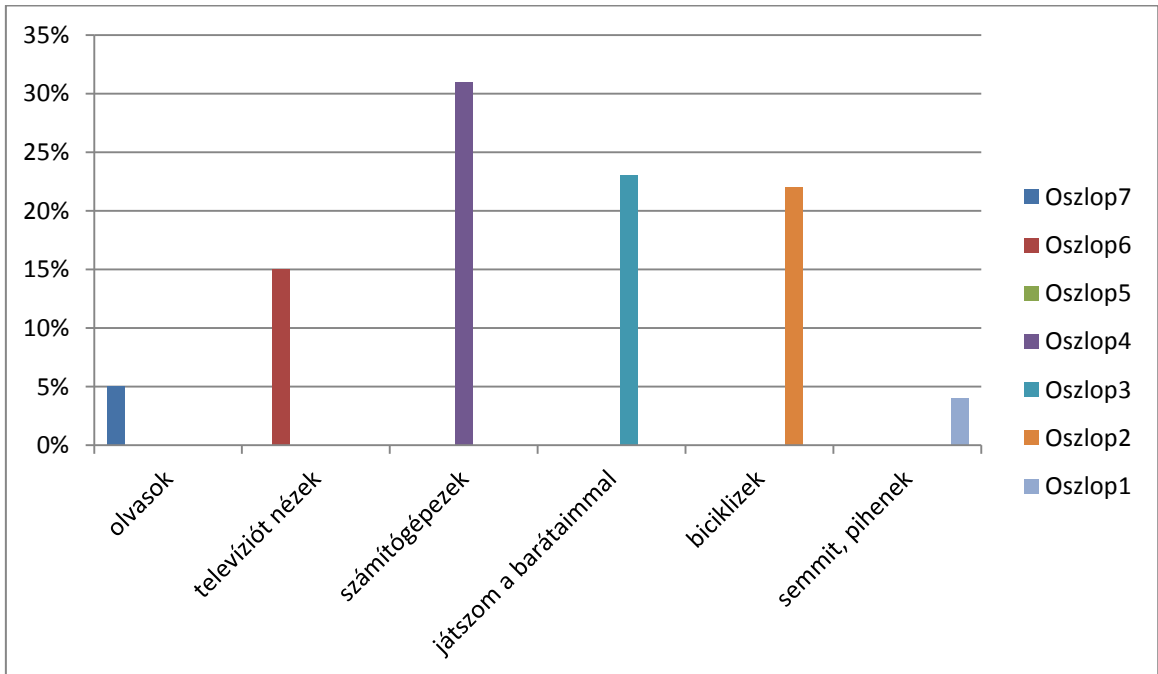
Munkám során talákoztam olyan gyerekekkel, aki azért törte össze a telefonját, mert a készülék nem volt elég modern, vagyis nem felelt meg az ő elvárásainak (csak így mellékesen megjegyzem, hogy nem egy olcsó készülékről volt szó).

A következő kérdésben arra kellett válaszolniuk, hogy elégedettek-e a mobiltelefonjukkal. A nemleges válaszra több alternatívát is megadtam, amelyek közül választhattak a gyerekek, ugyanis biztos voltam benne, hogy ilyenekre is van példa. A tanulók 64%-a igennel felelt a feltett kérdésre, amely két dolgot is jelenthet: vagy nagyon szerény gyerekekről van szó, és megelégszenek bármilyen készülékkel, vagy pedig a szülő igyekszik ilyen téren is csemetéje kedvében járni, és az anyagi javakból a legjobbat adni.



(10. sz. ábra)

A következő kérdést, hogy mi a hobbijuk, azért tettem fel, mert érdekelt, hogy melyek azok a tevékenységek, amikkel a gyerekek szabad idejükben szívesen foglalkoznak. A mai diákoknak minden korábbinál több lehetőségük van ezen a téren, így érdeklődéssel vártam az eredményeket:



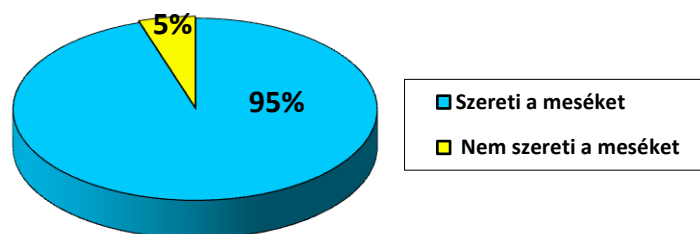
(11. sz. ábra)

Látható, hogy a számítógépet minden más szabadidős elfoglaltságnál nagyobb számban választották a kérdezettek, összesen 31%. Ehhez képest a televíziót lényegesen kisebb válaszadói

réteg (15%) jelölte meg a hobbijai között. Örömteli, hogy második és harmadik helyen nem valamely más testi passzivitást igénylő szabadidős tevékenység áll, hanem két aktív tevékenység a játék (23%) és a biciklizés (22%). Olvasási tendenciájuk viszont elszomorít, a megkérdezett gyerekek mindössze 5%-a tölti olvasással szabadidejét.

A tizenegyedik kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy a gyermekek hogyan viszonyulnak a mesékhez, egyáltalán szeretik-e őket, vagy sem. A kérdőívek kiértékelése után egyáltalán nem okozott meglepetést a végeredmény. A gyerekek 95 %-ának válaszából az derült ki ugyanis, hogy igenis szeretik a meséket. A gyerekek további 5 %-a, azaz 3 tanuló viszont azt a véleményt képviselte, hogy nem szereti a meséket.

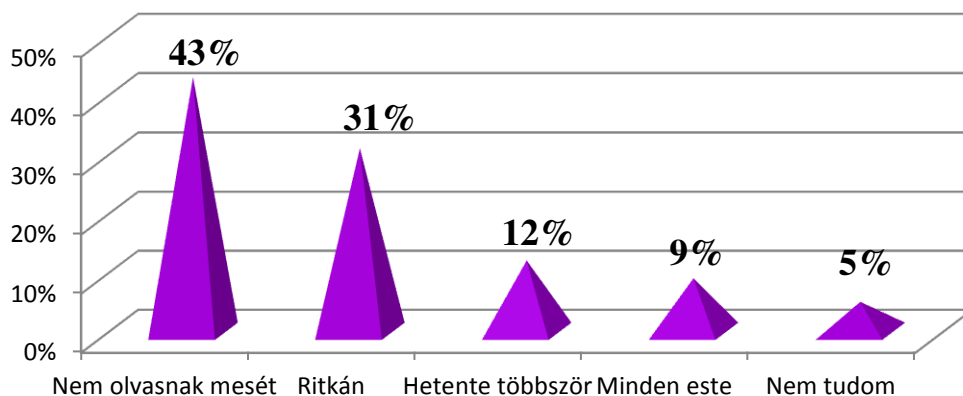
#### Szereted-e a meséket?



(12. sz. ábra)

A tizenkettedik kérdésem, szorosan ehhez kapcsolódik. Itt arra voltam kíváncsi, hogyha olvasnak a szülők, akkor milyen gyakran teszik azt. A válaszadók többsége, ami 43 % úgy nyilatkozott, hogy nem olvasnak neki mesét a szülei, 31 %-ának ritkán, 12%-ának hetente többször, 9 %-ának minden este és 5 %-a nem tudja a választ. (13. sz. ábra) Azt gondolom, hogy mindez annak is köszönhető, hogy olyan rohanó és digitalizált világban élünk, ahol egyre kevesebb időt tudunk egymásra fordítani, és ez alól sajnos a család sem kivétel. Valószínűleg ezek az eredmények még annak is betudhatóak, hogy a vizsgálatban olyan korosztály vett részt, akik már tudnak olvasni, és emiatt kevésbé, vagy egyáltalán nem igénylik, hogy szüleik olvassanak nekik. Azonban mindebből az is megállapítható, hogy a felgyorsult világunkban a szülőknek kevesebb idejük jut a gyerekekkel való tartalmas időtöltésre, így a meseolvasás is háttérbe szorul. Viszont a gyermek vágyik a mesére és a legkézenfekvőbb megoldás számára, ha bekapcsolja a televíziót.

Milyen gyakran olvasnak a gyerekeknek mesét a szülei? (%)

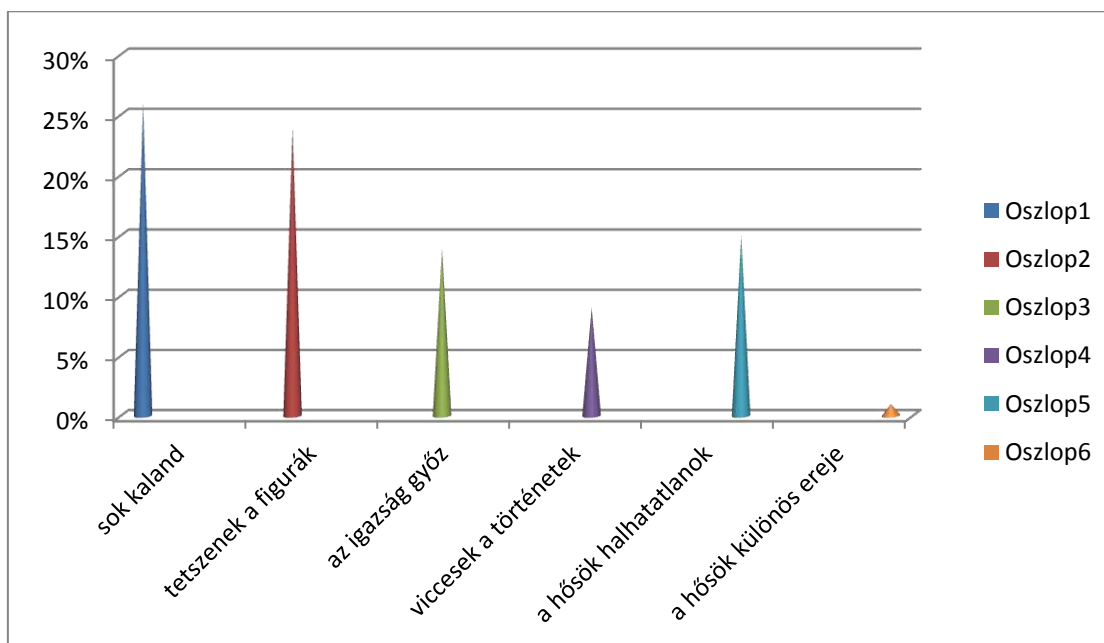


(13. sz. ábra)

Véleményem szerint gyakrabban kellene a szülőknek mesét olvasniuk gyerekeiknek, hiszen a mesének fontos szerepe van a gyermekek képzeletének, szókincsének és világlátásának alakításában, valamint életkori sajátosságukból adódóan, ez a korosztály igényli még a mesék által nyújtott együttes élményt a szeretteivel.

A tizenharmadik kérdésem szintén kapcsolódik az előzőhöz, mivel itt arra kérdeztem rá, hogy a diákok számára mi teszi a mesét érdekessé.

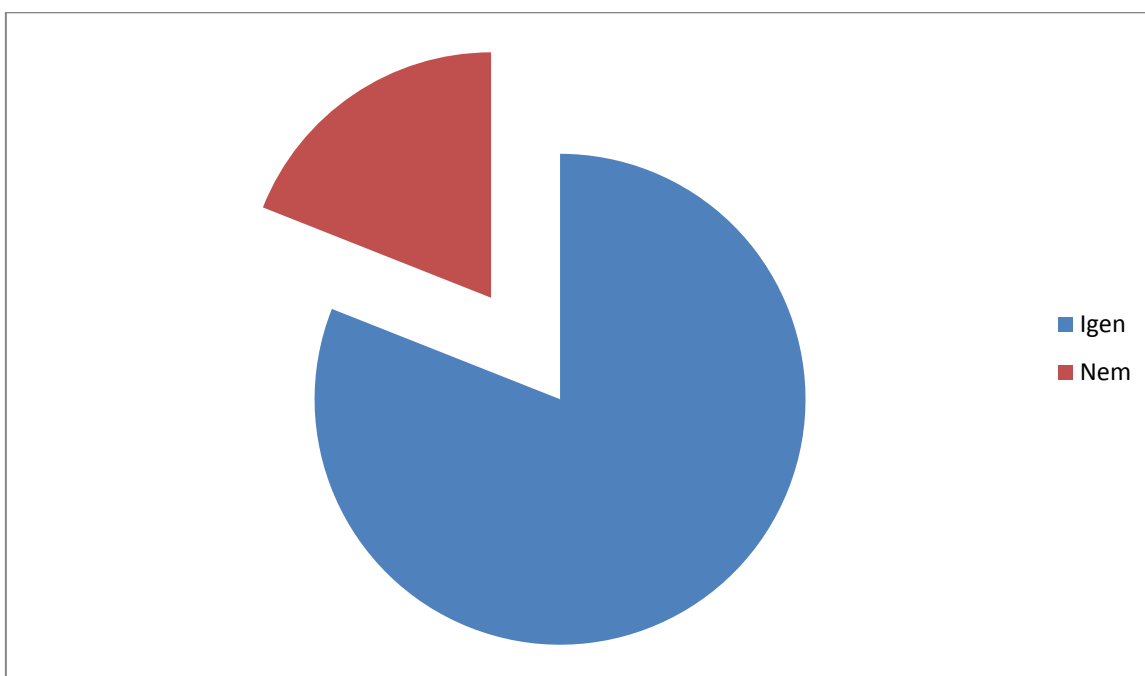
Mitől lehetnek érdekesek a mesék? (%)



(14. sz. ábra)

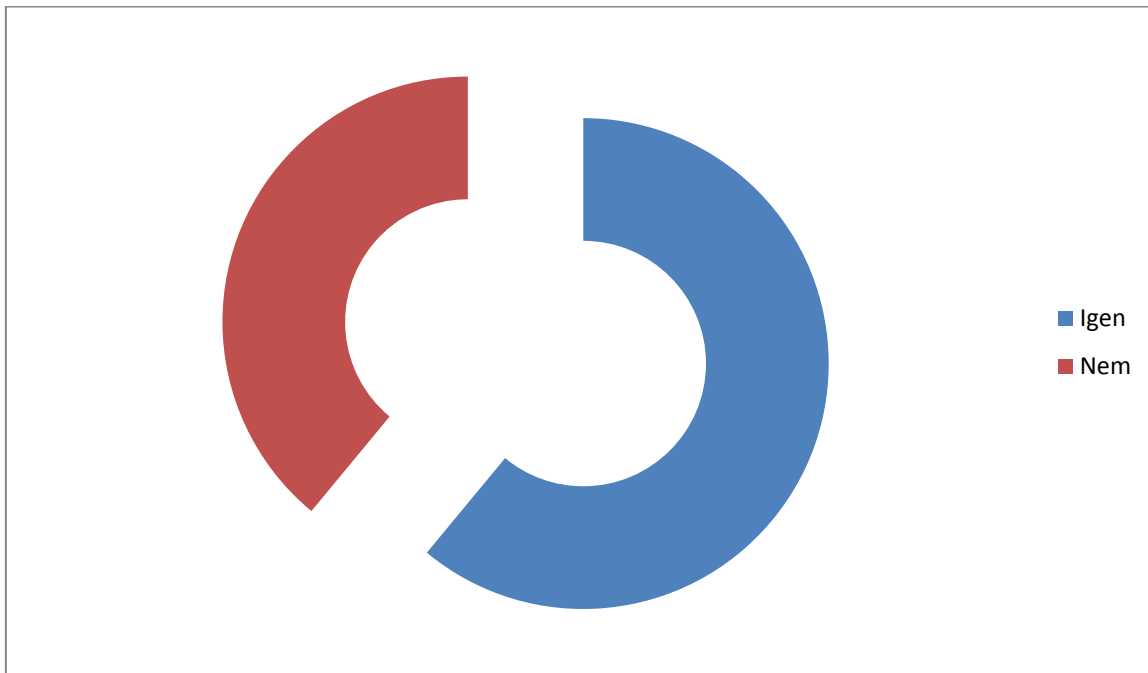
A válaszadás megkönnyítése érdekében különböző válaszlehetőségeket adtam meg, melyek a következők: „a sok kaland miatt, tetszenek a figurák, az igazság mindig győz, viccesek a történetek, a hősök halhatatlanok, a hősök különös csodás erőkkel rendelkeznek, minden megtörténhet, a gonosz megbűnhődik.” A gyerekek körében 26 %-ban a kalandoktól válnak érdekessé a mesék, ezt követik a mese figurák megnyerő külseje 24 %-ban, míg a csodás képességekkel rendelkező hősök pedig 1 %-ban kötik le a gyereket. (14. sz. ábra)

A tizennegyedik kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy a gyerekek hogyan látják azt, hogy a való életben is elnyeri-e a jó a jutalmát, a gonosz pedig megbűnhődik, vagyis érdemes-e jónak lenni? A tanulók 81 %-a felelt igennel a kérdésre. Ez a százalékos arány számomra azt bizonyítja, hogy a gyerekek a mesék hatására megtanulnak különbséget tenni jó és rossz között, ugyanis azok adtak nemleges választ, akiknek egyáltalán nem olvasnak mesét.



(15. sz. ábra)

Arra a kérdésemre, hogy mit gondolnak arról, hogy a valóságban is megtörténhetnek olyan dolgok, mint a mesékben, a tanulók többsége nemmel válaszolt (61%). Ezzel ellentétben 39 % szerint vannak a mesének olyan momentumai, amik a való életben is megtörténhetnének.



(16. sz. ábra)

A tizenhatodik kérdéssel, arra szerettem volna választ kapni, hogy a szülők befolyásolják-e gyerekeik mesenézési szokásait. Erre azért voltam kíváncsi, mert a szülői kontroll nagymértékben befolyásolja a gyerekek személyiség alakulását. E tekintetben a szülőkre nagy felelősség hárul, hiszen nem mindegy, hogy az adott műsor milyen értékeket közvetít a gyerekek felé. A válaszok feldolgozása előtt úgy gondoltam, hogy a szülők nem kísérik figyelemmel, hogy gyermekük mit néz a televízióban.



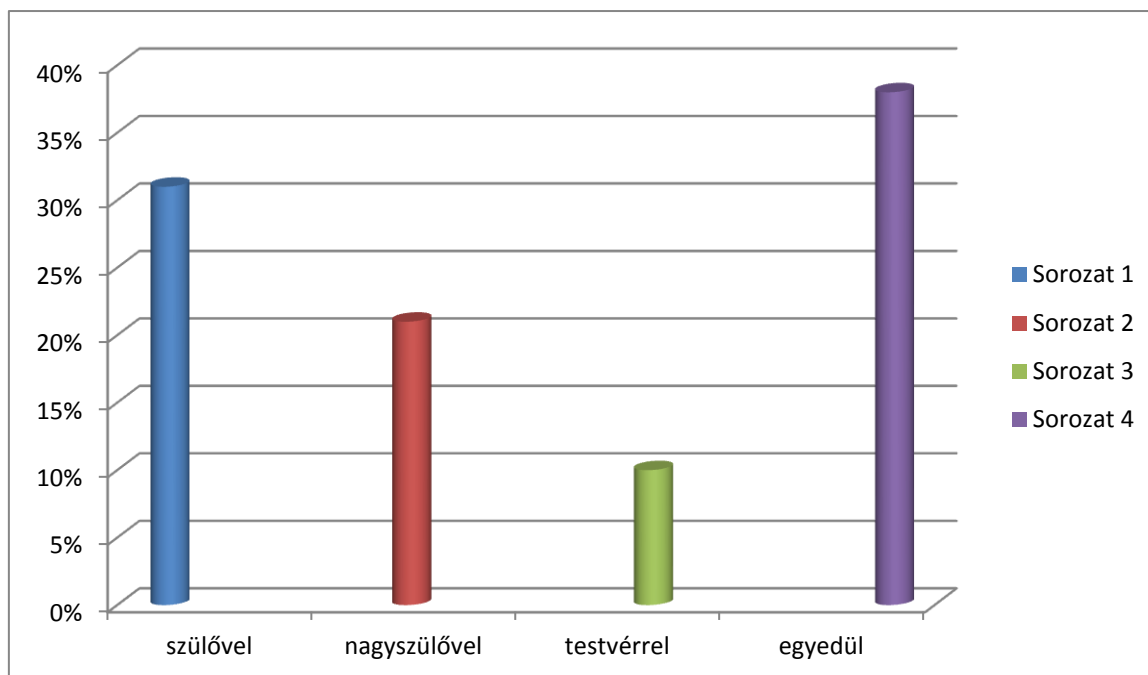
(17. sz. ábra)

Pozitívan csalódtam, mert a válaszok 64 %-ból az derült ki, hogy a szülők igenis figyelemmel kísérik a gyerekek tévénézési szokásait. Szomorúan tapasztaltam, hogy a vizsgálatban résztvevők 36 %



-a vallott úgy, hogy a szüleik semmilyen formában nem befolyásolják tévénézési szokásaikat. Az eredményeket a fenti diagram tartalmazza (17. sz. ábra).

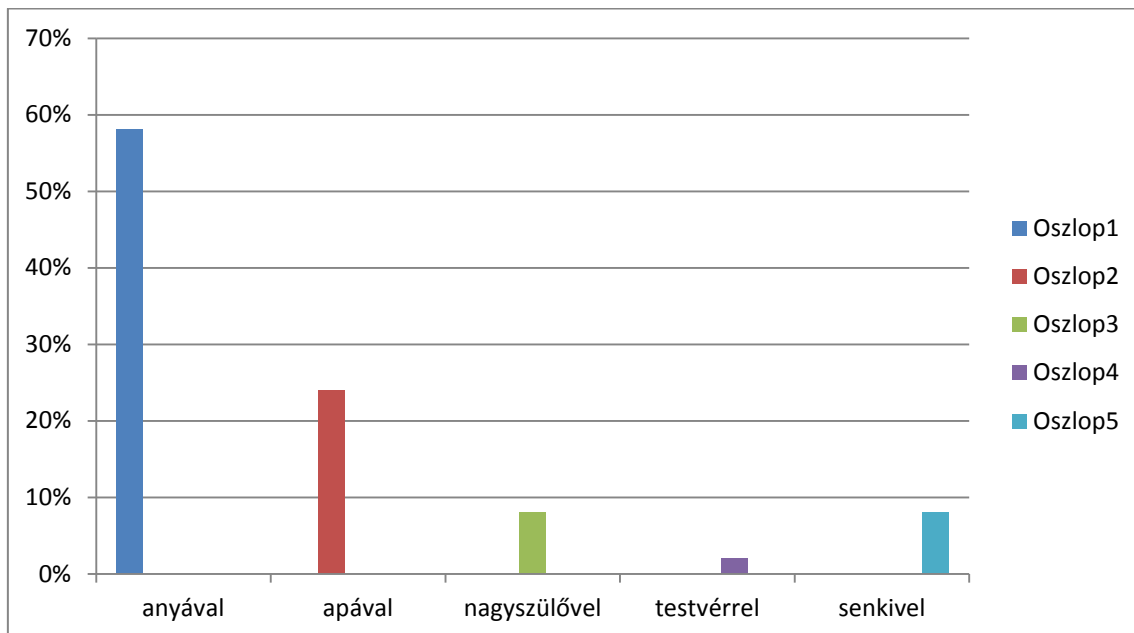
A tizenhetedik kérdés kivel nézel leggyakrabban tévét Láthatjuk, hogy a megkérdezettek 31%-a többnyire a szülővel való tévénézést jelölte meg, azonban a gyerekek válaszai alapján 38%-uk egyedül tévézik.



(18. sz. ábra)

Önmagában azonban nem mindig elég az, hogy a gyermek bizonyos műsorokat felnőtt felügyelettel néz meg. Hiszen a felügyelet azt jelenti, hogy a szülő segít feldolgozni a gyerekek érő új információkat. A gyermek televízió - értését nagyon sok tényező befolyásolja, és minden gyermek más időpontban – a mentális és kognitív érettség egy meghatározott szakaszában – jut el erre a szintre. Ezt a szülők a személyes jelenlétük során láthatják, és magyarázattal, a műsorról való beszélgetéssel segíthetik a gyermeket ebben a folyamatban.

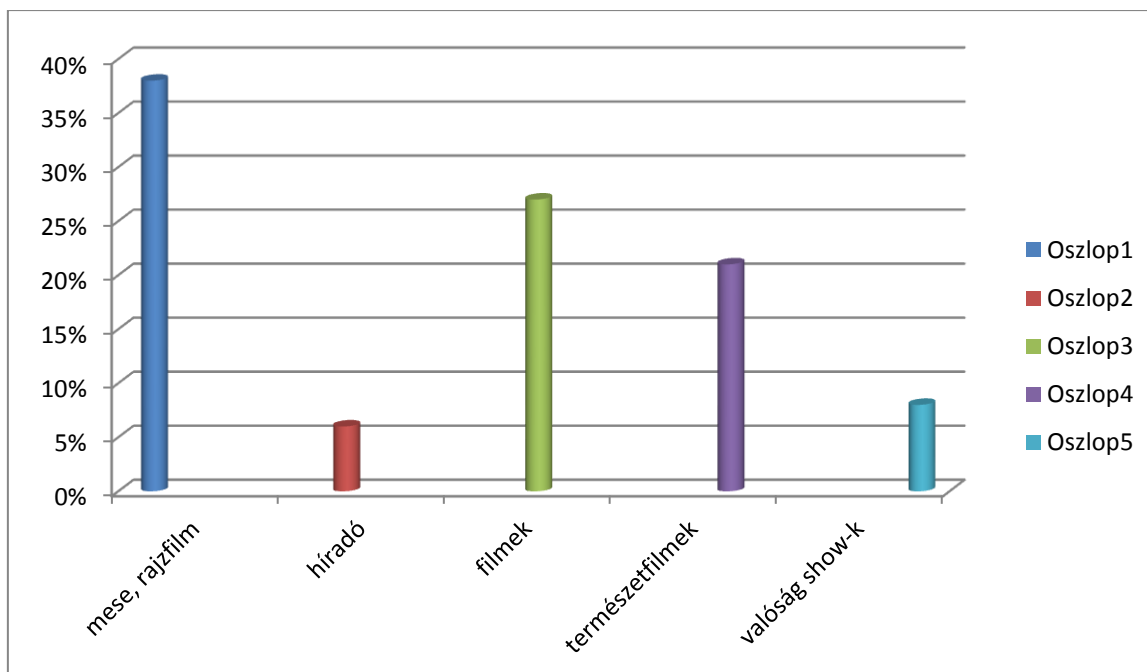
Az előző kérdésemből kiindulva következett a tizennyolcadik kérdés, hogy kivel szokták megbeszélni arról, amit tévében látsz. Ezzel a kérdéssel főként azt szerettem volna megtudni, hogy beszélgetnek-e a szülők gyerekeikkel. Figyelemmel kísérik-e egyáltalán csemetéjük milyen világban is nő fel, hogy milyen hatások érik a tévé képernyőjén keresztül. Szerencsére, a legtöbb gyerek pozitív választ adott, ahogy a diagramban is jól látszik az eredmény 58% az anyával, 24% pedig az apukával beszél meg a látottakat.



(19. sz. ábra)

A tizenkilencedik kérdésem az, hogy milyen műsorokat nézhetnek a tévében. Válasz lehetőségként öt műsor típust adtam meg, igyekeztem nem túlrészletezni a választási lehetőségeket, viszont próbáltam a legnagyobb kategóriákat feltüntetni. A gyerekek több választ is aláhúzhattak, ezzel többféle összetételű kategória született, és valóban nagyon megoszlik a szülők engedékenysége e téren is.

Lássuk tehát a kérdés eredményét:

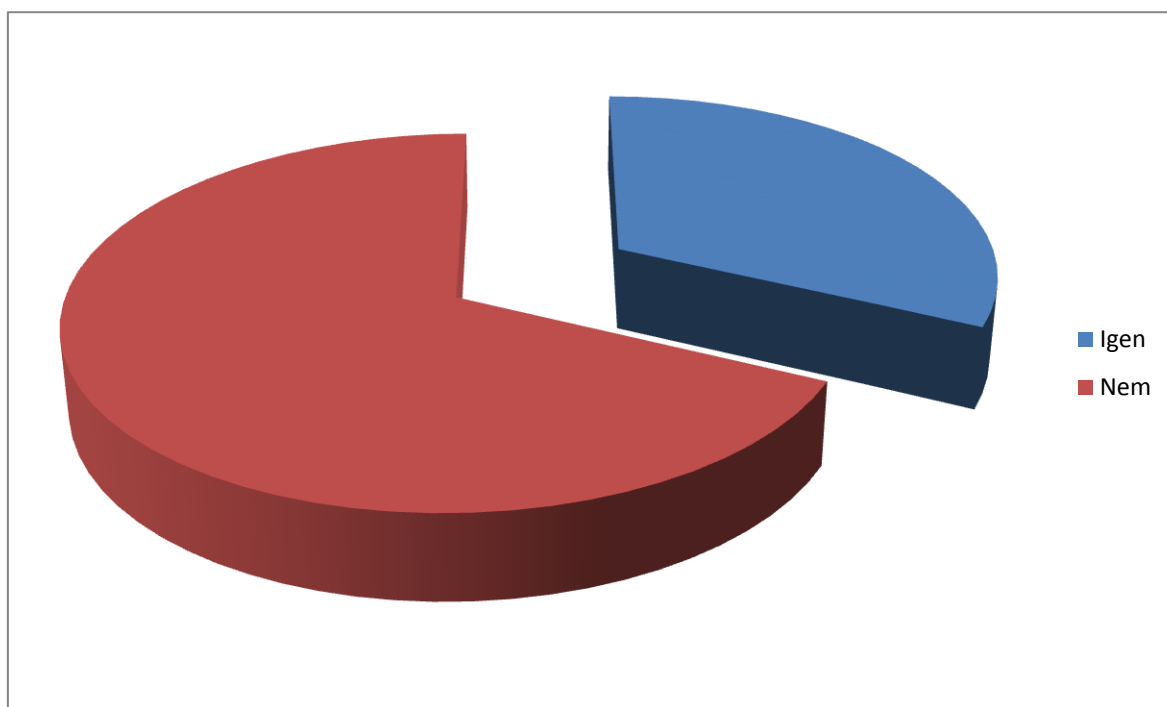


(20. sz. ábra)

A diagramról leolvasható, hogy milyen nagy arányban a mesét (38%) jelölték meg. Volt olyan gyerek, akinek a szülei kizárólag csak mesét engedélyeznek nézni, és a többségüknek a mesék mellett még a természetfilmeket (21%). Azonban akadt olyan kérdőív is, amelyikben nem volt bejelölve a mese, rajzfilm kategória. Meglepődve tapasztaltam, hogy a filmnézés is elég magas arányban szerepel a nézhető műsorok között. Személy szerint még nem láttam olyan filmet, amelyiken ne szerepelt volna a minimum tizenkettes karika. Sőt a valóság show nézésétől sem tiltják gyermeküket, és páran még a híradót is aláhúzták, mi szerint az is engedélyezett náluk.

A diagramon a pontos százalékos megoszlás megfigyelhető. (20. sz. ábra)

Nem szabad elfelejteni azt a fontos tényezőt sem, hogy a gyermekek egy része felnőtteknek szóló filmeket néz, ami szorongást és félelmet vált ki belőlük, arról nem is beszélve, hogy ez sokszor a szülők tudta, ill. beleegyezése nélkül történik. Arra a kérdésre, hogy a tévében látott jelenetet az életben is kipróbáltad-e a következő eredmény született:

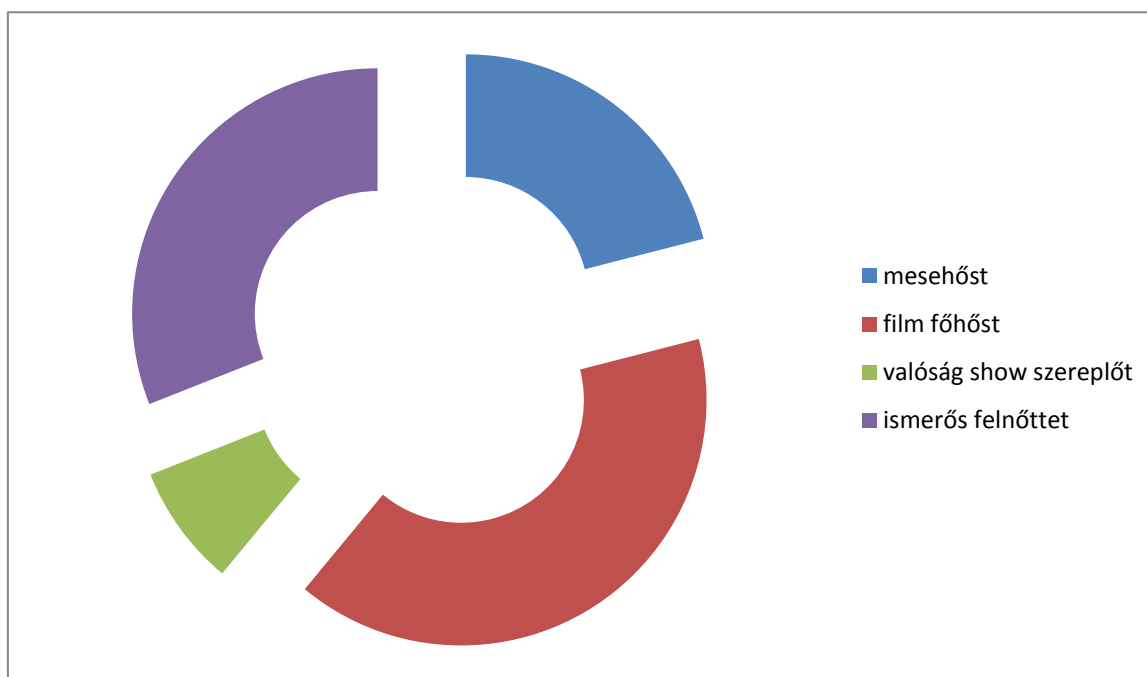


(21. sz. ábra)

Az is elgondolkodtató, hogy a gyermekeknek szánt mai modern rajzfilmek némelyike is kiválthatja ezt. Véleményem szerint ezek a rajzfilmek agresszív és erőszakos tartalmuk miatt nem valók gyermekek szórakoztatására. Egyértelműen torzítóan hatnak a kisiskolás korú gyermek világvépeire, mert előfordulhat, hogy amit a tévé képernyőjén látnak, azt a valóságban is kipróbálhatják. Sajnos igen nehéz ma már a szülőknek szelektálni a mesék között is, hogy értékes, és ne káros hatással bíró mese elé ültethessék le nyugodt szívvel a gyerekeket. Ennek ellenére a

gyerekek nagyon szeretik ezeket a mai modern, agresszív rajzfilmeket, egy részük inkább ezeket részesíti előnyben, és egymásra is befolyással vannak a mesék kiválasztásánál.

A huszonegyedik kérdésből, hogy kit választanának példaképnek, kire szeretnének felnőttként hasonlítani a következő választ adták. A gyerekek 40%-a egy film főhősét tekinti példaképének, 31%-uk egy ismerős felnőttre néz fel, azonban valóság show-k szereplői is mély benyomást tettek rájuk, a gyerekek 11%-a pedig mesehős szeretne lenni.



(22. sz. ábra)

A huszonkettedik kérdésemet egy játékos levezető kérdésnek szántam, ahol a tanulók a kimondatlan vágyaikat fogalmazhatták meg. Nagyon eltérő és sokrétű válaszok születtek. A gyerekek többsége anyagi javakat például „mobiltelevíziót, motort, autót, táskát, ruhát” kívánt magának. Azonban voltak olyan kívánságok is, melyek a tanuláshoz kapcsolódtak, például „ne kapjak egyest vagy kettést, jól tanuljak.” A gyerekek egy része pedig valamilyen csodás képességre vágyik például „legyek halhatatlan, legyek villámgyors, tudjak az időben utazni, tudjak beszélni az állatok nyelvén.”

Fontosnak tartom kiemelni még a mesék érték közvetítő szerepét is. A tanulságok által megtanulnak különbséget tenni jó és rossz között, ezáltal fejlődik igazságérzetük is, és mindezeket a kapott eredmények is alátámasztják.

Az egész empirikus vizsgálatomat tekintve elmondhatom, hogy számomra nagyon érdekes volt a téma feldolgozása, mivel nem nőhet fel úgy egyetlen gyermek sem, hogy a környezete ne

hatna rá valamilyen módon, és ez a hatás jelentős mértékben befolyásolja majd, a későbbi kiforrott személyiségét.

### **4.3. Összehasonlító elemzés**

A kérdőíves vizsgálatomban számos érdekes és meglepő információra derítettem fényt. Az információk közül voltak olyanok, melyeket előzetes ismereteim alapján sejteni véltem, míg talákoztam olyanokkal is, melyek újdonságként hatottak. Valószínűsíthető volt, hogy a vizsgált korosztályom életében még mindig fontos szerepet töltenek be a mesék, de ez nem is meglepő az életkori sajátosságokat figyelembe véve.

A kérdőívek kiértékelése után világosan kiderült számomra, hogy a gyerekek szeretik a meséket, és azt a kitalált világot, melyet az felkínál nekik. Manapság azonban az mondható el, hogy ritkán találkoznak olyan valódi mesékkel, melyek igazi értékeket közvetítenének számukra. A felmérésem alapján az is elmondható, hogy olyan történetekkel, melyek a gyermekek személyiség alakulására pozitív irányban hatnának, nem találkoznak, mivel nem az olvasott irodalom kerül náluk előtérbe, hanem a televíziós rajzfilmek. Ez egyáltalán nem is meglepő, hiszen a televízió körülszövi életünket, és a gyermekek számára is ez a legkézenfekvőbb megoldás, ha mesére vágnak. Ennek köszönhetően a mai gyermekek számára a mese a televízióban sugárzott rajzfilmekkel egyenlő, és ha választhat, egy könyv és egy rajzfilm között, akkor nagy valószínűséggel az utóbbit választja.

A kutatásom további részeiből az is megállapítható, hogyha már a szülők nem is tesznek kellő erőfeszítéseket annak érdekében, hogy gyermekeiket megismertessék igazi mesékkel (fáradtság, munka, időhiány miatt), de legalább a többség figyelemmel kíséri, valamint szabályozza gyermekeik tévénézési szokásait. Ezt kiemelten fontosnak tartom, mert a mai mesék a gyermekek személyiségalkulását tekintve, számos negatív hatással rendelkeznek. Itt legfőképp a megannyi agresszív elemre gondolok, melyek romboló hatással lehetnek az alakulóban lévő fiatal személyiségre.

A kérdőíves vizsgálatnak azért a kisiskolás korosztály legfiatalabb és legidősebb rétegét vettem alá, mert kíváncsi voltam, hogy a két korcsoportra hatással van-e még az előző vagy a következő korosztály: az 1. osztályosokra az óvodás korból még megmaradó jellegzetességek, és a 4. osztályosokra pedig már a serdülőkorra jellemző jegyek.

A kérdőívben szereplő egyes kérdésekre adott válaszokból jól látszik a két korcsoport közötti különbség. A következőkben ezek összehasonlítását mutatom be táblázatokon belül, az eredményeket feltüntetve %-ban.

<i>Kérdés</i>	<i>Válaszlehetőségek</i>	<i>1. osztály válaszai %-ban</i>	<i>4. osztály válaszai %-ban</i>
Az alábbi állítások közül, melyik illik a legjobb barátodra?	a) kedves	16%	11%
	b) okos	10%	5%
	c) jó játszótárs	60%	5%
	d) jó mobiltelefonja van	8%	42%
	e) divatos ruhái vannak	5%	37%
	f) nem tudom	1%	–

(24. sz. ábra)

A kérdés feltevésekor arra voltam kíváncsi, hogy már a 6-7 éves gyerekek is a külsőségek, vagy az anyagi értékek alapján választanak-e barátot maguknak. Az eredmény a következő lett: az 1. osztályos tanulók nagy része még a jó játszótársat látja barátjában, és egészen elenyésző számban választották, hogy „jó mobiltelefonjuk van”, és a „divatos ruháik vannak” állítást. Velük ellentétben a 4. osztályosok számára a jó mobiltelefonra érkezett válaszok voltak többségben, és az is jól látszik, hogy ebben a korban bizony a lányok a divatos ruhákat is szem előtt tartják. (24. sz. ábra)

Az előző kérdéshez szorosan kapcsolódik a következő, hogy fontos- e számukra a barátjuk külseje. Mint már említettem is, nem számítottam, hogy ennyire magas lesz azon gyerekek száma, akik igennel válaszoltak. Annyi azonban megnyutató számomra, hogy a kisebbeknél kevesebb volt az igenek száma. Az eredmény a táblázatban jól látható (25. sz. ábra).

<i>Kérdés</i>	<i>Válaszlehetőségek</i>	<i>1. osztály válaszai %-ban</i>	<i>4. osztály válaszai %-ban</i>
Fontos számodra a barátod külseje?	Igen	32%	76%
	Nem	68%	24%

(25. sz. ábra)

Arra a kérdésemre, hogy elégedettek-e mobiltelefonjukkal, majdnem egyforma válaszok érkeztek mindkét tanulócsoporttól. Egyedüli eltérés a mobileszközök kinézetében volt, a 4. osztályos tanulók közül abban többen találnak kivételt.

<i>Kérdés</i>	<i>Válaszlehetőségek</i>	<i>1. osztály válaszai %-ban</i>	<i>4. osztály válaszai %-ban</i>
Meg vagy elégedve a telefonoddal?	a) Igen	69%	66%
	b) Nem, mert nem tudok rajta játszani	12%	5%
	c) Nem, mert nem tudok vele fényképet készíteni	12%	10%
	d) Nem, mert nem jól néz ki	7%	19%

(26. sz. ábra)

Azzal a kérdéssel, hogy mit csinálnak szabadidejükben, arra szerettem volna választ kapni, hogy mennyire kerültek a média hatása alá. A gyerekek válaszai azt is jól tükrözik, hogyha nem is nagyon jelentős, de van különbség a két tanulócsoport között. Látható, hogy a kisebbek még nem váltak annyira a média rabjaivá, mint idősebb társaik.

<i>Kérdés</i>	<i>Válaszlehetőségek</i>	<i>1. osztály válaszai %-ban</i>	<i>4. osztály válaszai %-ban</i>
Mit csinálsz a szabadidődben legszívesebben (mi a hobbid)?	a) olvasok	1%	6%
	b) tévét nézek	16%	10%
	c) játszom a barátaimmal	30%	19%
	d) sétálok, kirándulok, biciklizek	31%	17%

	e) számítógépezek	21%	38%
	f) semmit, pihenek	1%	2%

(27. sz. ábra)

Az elsős gyerekek válaszaik alapján több időt töltenek a tévé képernyője előtt (16%), mint a negyedikesek (10%), azonban sokkal több időt is töltenek a szabadban (31%), vagy barátaikkal (30%). Véleményem szerint az olvasást azért is választották ilyen csekély számban, mert még nem elég tökéletes a technikájuk, ezért is lenne szükségük arra, hogy még felolvassanak nekik.

A következő kérdésből az derült ki, hogy a gyerekek szerint mitől lesz érdekes egy mese. A válaszadás megkönnyítése érdekében különböző válaszlehetőségeket adtam meg. A táblázatban feltüntetett eredményekből, az is kiderül, hogy az 1. és 4. osztályos tanulók válaszaik között vannak különbségek. Bár látható, hogy mindkét csoport a kalandok és a figurák miatt szeretik legjobban a meséket, azonban a hősök halhatatlansága az idősebbekre sokkal mélyebb benyomást tett.

<i>Kérdés</i>	<i>Válaszlehetőségek</i>	<i>1. osztály válaszai %-ban</i>	<i>4. osztály válaszai %-ban</i>
Szerinted mitől lesz érdekes egy mese?	- a sok kaland miatt	30%	26%
	- tetszenek a figurák	28%	23%
	- az igazság mindig győz	15%	10%
	- viccesek a történetek	13%	9%
	- a hősök halhatatlanok	7%	20%
	- a hősök különös, csodás erőkkel rendelkeznek	1%	1%
	- minden megtörténhet	4%	8%
	- a gonosz megbűnhődik	2%	3%

(28. sz. ábra)



Úgy gondolom, hogy a meséknek nagyon fontos szerepük van a gyermekek életében, hiszen nemcsak szórakoztatnak, hanem számtalan pozitív hatásának köszönhetően alakítják, formálják személyiségüket is. A pozitív hatások sorában elsőként említeném meg a mesék tanító szerepét, hiszen ha belegondolunk a mesék közvetve, vagy közvetlenül, de az életre tanítanak. A tanítás mellett különböző erkölcsi normákat is magukévé tehetnek a gyerekek a különböző történetek segítségével. Ilyen erkölcsi norma lehet például a jó és a rossz közti különbségtétel. Érdeemes kihangsúlyozni még a mesehősök példamutató szerepét, hiszen a gyerekek általában hasonlítani szeretnének kedvenc hőseikre, akik a jó cselekedeteik által példát mutatnak nekik.

Arra a kérdésre, hogy szerintük is megéri az életben jónak lenni, mint a mesékben, szinte egyforma arányban válaszoltak, ahogyan a táblázatban feltüntettem (29. sz. ábra). Ez megnyugtató számomra, hiszen ez a korosztály még azért egy kicsit hisz a mesék varázslatos világában, ahol a jó győzedelmeskedik, a gonosz pedig elnyeri méltó büntetését.

<i>Kérdés</i>	<i>Válaszlehetőségek</i>	<i>1. osztály válaszai %-ban</i>	<i>4. osztály válaszai %-ban</i>
Szerinted megéri az életben is jónak lenni, mint a mesében	Igen	80%	74%
	Nem	20%	26%

(29. sz. ábra)

A következő kérdésnél, hogy mit gondolnak arról, valóságban is megtörténhetnek olyan dolgok, mint a mesékben két lehetséges válasz közül választhattak. A kapott eredmény azt bizonyítja, hogy bár a gyerekek még hisznek mesékben, azért reálisan látják a világot.

<i>Kérdés</i>	<i>Válaszlehetőségek</i>	<i>1. osztály válaszai %-ban</i>	<i>4. osztály válaszai %-ban</i>
Mit gondolsz, a valóságban is megtörténhetnek olyan dolgok, mint a mesékben?	a)Igen, vannak a mesének olyan momentumai, amik a való életben is megtörténhetnek	44%	27%
	b)Nem, mert a mese, csak kitalált történet	56%	73%

(30. sz. ábra)

A mesék hatásain belül fontosnak tartom kiemelni a rajzfilmek gyermekekre gyakorolt negatív hatásait. Sajnos napjainkban, a rajzfilmekben egyre inkább az agresszivitás és a brutalitás kerül előtérbe, ami igen rombolóan hat a gyermekek világnézetére, és személyiségére. Éppen ezért lenne fontos szerepe a szülői kontrollnak, hiszen ha figyelemmel kísérik a televízió nézési szokásaikat, valamint odafigyelnének gyermekeik rezdüléseire, akkor ezen negatív hatások csökkenthetőek lennének, és talán nem próbálkoznának meg a tévében látott mese- vagy filmszereplők tetteinek utánzásával.

<i>Kérdés</i>	<i>Válaszlehetőségek</i>	<i>1. osztály válaszai %-ban</i>	<i>4. osztály válaszai %-ban</i>
Volt már arra példa, hogy a tévében látott jelenetet az életben is kipróbáltad?	Igen	34%	41%
	Nem	66%	59%

(31. sz. ábra)

Véleményem szerint a baj nagyobb annál, mint amit ma a társadalom ismer, vagy sejt és a probléma jóval kisebb hangsúlyt kap, mint ami kívánatos lenne. Gyermekeinket a média neveli fel, a média segítségével alakítanak ki kapcsolatokat, választanak példaképeket, és a média mondja meg nekik, hogy milyen normák szerint éljük életüket. Az ez ellen történő fellépés egyre sürgetőbbé válik, főleg ha nem akarjuk, hogy a társadalom média iránti függősége elérjen egy olyan pontot, ahonnan már nincs visszaút. A következő táblázat (32. sz. ábra) adatai is tükrözik ezt a hatást, amely lehet akár pozitív is, ha éppenséggel egy nemes lelkű, bátor hős az, akire felnéznek, azonban a negatív példákat sem szabad figyelmen kívül hagynunk, ugyanis egy valóság show szereplőjéről nem hiszem, hogy a legjobb példakép lenne egy ilyen korú gyermek számára.

<i>Kérdés</i>	<i>Válaszlehetőségek</i>	<i>1. osztály válaszai %-ban</i>	<i>4. osztály válaszai %-ban</i>
Kit választanál példaképnek? (Kihez szeretnél hasonlítani?)	a) egy mesehőst	34%	13%

	b) egy film főszereplőjét	25%	46%
	c) valóság show szereplőt	5%	19%
	d) egy ismerős felnőttet	36%	22%

(32. sz. ábra)

Feltérképezve a különböző tényezők, a környezet, és a média hatásait, és ezek bonyolult összefüggését, nem lehet egyértelmű „bűnöst” találni a negatív hatásokra a gyerekek személyiségfejlődésében, azt azonban kijelenthetem, hogy mind a téma alapos megvizsgálását követően, mind pedig a személyes tapasztalatokból és látottakból leszűrve a szülők és a pedagógusok legnagyobb felelőssége, hogy a megfelelő irányba terelgessék a gyerekek figyelmét, érdeklődését, és igyekezzenek megteremteni számukra azokat a helyzeteket, amelyek által a legegészségesebb irányban fejlődhet a gondolkodásmódjuk, és a világról alkotott képük.

#### 4.4. A hipotézisek és a kutatásom eredményeinek összevetése

- *Alapvető feltevés a témával kapcsolatban, hogy a gyermeki vilásképzés alakulásában a vizsgált korosztályon belüli két csoportja között is vannak eltérések.*

A kérdőíves vizsgálatnak nem véletlenül a kisiskolások legfiatalabb és legidősebb rétegét vettem alá, ugyanis mindkét korcsoportra hatással van egy másik korosztály: az 1. osztályosokra az óvodás korból még megmaradó jellegzetességek, a 4. osztályosokra pedig már a serdülőkorra jellemző jegyek kezdenek megjelenni. A kérdésekre adott válaszaik alapján megállapítható, hogy a kisebbekre még nagyobb hatással van a mesék világa, hiszen sokan közülük példaképként tekintenek egy-egy kedvelt mesehősre, és a barátaikkal való időtöltésben is a játék még meghatározóbb, nem figyelnek még annyira a külsőségekre vagy az anyagi dolgokra. Az idősebbek (9-10 évesek) válaszaik már arra utalnak, hogy többen közülük a filmek világába tudják magukat beleképzelni, és egy baráti kapcsolatban már az érdekeket is szem előtt tartják. Tehát az eredmények alapján hipotézisem igaznak bizonyult, mert a többi kérdésekre adott válaszaik alapján is úgy vélem, hogy a 4. osztályosok reálisabban látják a világot, mint fiatalabb társaik.

- *Feltételezem, hogy világgépük alakulását nagy mértékben a média befolyásolja. A szerint öltözködnek, viselkednek, élik mindennapjaikat.*

Mind a kérdőíves kutatásból, mind a szakirodalmi áttekintésből egyértelműen kitűnik, hogy a fiatalok életére a korábbiaknál nagyobb mértékben van hatással a média. Míg évekkel ezelőtt az akkoriban elsősorban a rádió és a televízió által képviselt média megmaradt az otthon falai között, addig a mobiltechnológia révén akár az iskolában is nehézségek nélkül használható számukra. Emellett azonban a legfontosabb összetevője a médiának a számítógép, mely, mint az a kutatásból

kiderült, a legtöbb fiatal számára többet jelent, mint egyszerű munkaeszköz, vagy a tanulásban segítséget nyújtó készülék, és rendkívül sok időt töltenek el a monitor előtt, és szerintem ez más, hasznosabb tevékenységek elől veszi el az időt.

Fontos megemlíteni, hogy a média súlyos értékrend torzulásokat is okoz a társadalom egészében, hiszen szünet nélkül, özönvízszerűen ömlik ránk az anyagi értékek hatalmának befolyása. Ez sajnos rossz irányba viheti el a fiatalok értékrendjét, és mint az a kérdőív válaszaiban is látszott, viszi is.

- *Alapvető feltevés, hogy a meseolvasás, mint közösen eltöltött tevékenység, nem szerepel a családok mindennapi életében.*

Az empirikus vizsgálatom során ez a hipotézisem teljes mértékben beigazolódott. A százalékos arányok a következőképpen alakultak. Az 1. és 4. osztályos tanulók 43%-ának családi programjaik között a meseolvasás, mint közösen eltöltött tevékenység, nem szerepel. Köztudott, hogy a rohanó világunknak köszönhetően egyre kevesebb idő jut egymásra. Ez a családok életében sincs másként. A szülők elfáradnak a napi munkarobotban, valamint az otthoni teendők ellátásában, éppen ezért a személyes kontaktusok háttérbe szorulnak, mindezek értelmében a meseolvasás is.

- *Feltételezem azt, hogy a gyerekek a mesék hatására megtanulnak különbséget tenni jó és rossz között.*

A vizsgálódások befejeztével elmondható, hogy ez a hipotézisem helyesnek bizonyult. A gyermekek döntő többsége, 81% vélekedik úgy, hogy a jó példája mindenki számára követendő a való életben is.

- *Feltételezem azt, hogy a legtöbb gyerek számára a mese fogalma a tévében látott rajzfilmekben merül ki.*

A kérdések összevetése után megállapítható, hogy azon állításom, hogy a gyerekek számára a mese elsősorban a rajzfilmeket jelenti, egyértelműen bebizonyosodott. Mindezt alátámasztják a tizenharmadik kérdésben adott válaszok, miszerint, azért szeretik a meséket, mert tetszenek nekik a vicces és színes figurák, a meseolvasás, már nem szerepel a családi programok között, és hogy a gyerekek nagyon kis százaléka tölti szabadidejét olvasással.

## ÖSSZEGZÉS

A dolgozatomban a kisiskolás korú gyermek világgképét vizsgáltam, és azt, hogy melyek azok a tényezők, amelyek formálják a gyermeki világgképét, hogyan hatnak gondolkodásuk alakulására, valamint mindezek mellett jobban bele szerettem volna mélyedni a témába, amikor a „A gyermeki világgkép összehasonlító elemzése 1. és 4. osztályosok között” című diplomadolgozatomban megírásába belekezdtem.

Munkám során sokszor magam is elgondolkoztam azon, hogy egyes helyzetekben mi is járhat a fejükben, vajon mire gondolnak. Ennek okán is választottam ezt kutatási témát, ugyanis az teljesen világos, hogy a kisiskoláskorú gyermekek teljesen másképp látják az őket körülvevő világot, mint mi felnőttek.

A diplomamunkám elméleti részét a kisiskolás korú gyermek személyiségének általános bemutatásával kezdtem. E részen belül igyekeztem kifejtetni az erre a korosztályra jellemző általános személyiségjegyeket, hogy milyen változáson mennek keresztül, ahogy az óvodából az iskolába kerülnek. Azt, hogy milyen fejlődési sajátosságok jellemzik az általam vizsgált korosztályt a szakirodalom több szempontból is tárgyalja. Ebben a korszakban már nem csak a család, hanem a baráti társaság, a tanárok is jelentős hatást gyakorolnak rájuk. A kisiskolás korú gyermekek már jobban megválogatják a barátaikat, és másképpen fogják fel a környezetéből érkező ingereket. Az alsó tagozatos, 6–10 éves tanulók személyiségének fejlődésében végbement változások, ezek átélése, mások róluk való véleményének ismerete és önmagukról közvetlenül szerzett tájékozódásuk hozzásegíti őket a bizonyos mértékben fejlődött önismerethez és az időnként változó, módosuló, a valóságot tükröző énkép kialakulásához is.

A következő fejezetben a gyermeki gondolkodás jellegzetességeit igyekeztem feltárni. Ezen a részen belül bemutattam, hogy bizonyos életkorban milyen fejlődési szakaszok jellemzik azt. A gondolati bővülésnek a kutatók négy nagy fázisát különítik el. Piaget kimutatta, hogy a gyermek gondolkodása egészen a pubertás korig *animisztikus* (megszemélyesíti a tárgyakat) marad. A szülők és a nevelők azt állítják, hogy a tárgyak nem éreznek és nem képesek cselekvésre, a gyermek úgy tesz, mintha ezt el is hinné, mert meg akar felelni az elvárásoknak. A szíve mélyén a gyermek azonban másként gondolkodik. Még kitértem a gyermek és a felnőtt gondolatvilágára is, melynek a kérdése már régóta foglalkoztatja a kutatókat. Időbe telt, amíg felismerték, hogy a gyermek nem kicsinyített felnőtt. Hosszú és nehéz utat kell megtennie, hogy alkalmazkodni tudjon az őt körülvevő világhoz. Nekünk felnőtteknek az a feladatunk, hogy segítsük őket a megismerés küzdelmes harcaiban és a fejlődésben. Végezetül pedig a gyermek szüleihez való viszonyát tártam fel. Itt felhívnám a figyelmet arra, hogy nagyon fontos szempont a felnőttek pozitív mintaadása, hiszen tudjuk, hogy a gyermekek utánozzák a számukra szeretett és fontos családtagok, nevelők,

felnőttek viselkedését, és megérik, ha nincsen összhang a velük szemben támasztott elvárások és a látott magatartásminták között.

A harmadik fejezetben a gyermeki világkép alakulását, és annak jellemzőit taglaltam. Ebben a fejezetben arra próbáltam fényt deríteni, hogy melyek is azok a tényezők, amelyek leginkább befolyással vannak erre a korosztályra. Ezen belül kitértem arra, hogy a média – ezen belül különösen a televízió és az internet –, elterjedése megváltoztatta a szocializáció folyamatát azzal, hogy megszüntette a szülők, illetve a felnőttek kizárólagosságát az ismeretek átadásában. Általa a kisiskolás gyermekeknek is már olyan mértékű rálátása lehet a felnőttek világára – ami a tévé előtti időszakban elképzelhetetlen lett volna – amiről egyes szakértők úgy vélekednek, hogy a gyermekkor védettségét szünteti meg. A mesék hatásain belül fontosnak tartom kiemelni a rajzfilmek gyermekekre gyakorolt negatív hatásait. Sajnos napjainkban, a rajzfilmekben egyre inkább az agresszivitás és a brutalitás kerül előtérbe, ami igen rombolóan hat a gyermekek világképére, és személyiségére. Éppen ezért lenne fontos szerepe a szülői kontrollnak, hiszen ha figyelemmel kísérik a televízió nézési és internetezési szokásaikat, akkor ezen negatív hatások csökkenthetőek lennének.

A diplomadolgozatom gyakorlati részében a gyermek és az őt ért különböző tényezők vizsgálatát helyeztem előtérbe. Először is bemutattam magát a kutatást, majd annak módszerét, ezt követően a kutatási témám kiválasztásának indoklásával folytattam, majd bemutattam a kérdőíves vizsgálat tervezésének folyamatát. Egy összehasonlító elemzést is elvégeztem a 1. és 4. osztályos tanulók válaszai között, amelyből arra a következtetésre jutottam, hogy a média túlságosan is erős hatást gyakorol a gyerekekre, és ez főként 9 és 10 éves válaszadókra igaz. Hiszen példaképeiket is már legtöbbször a filmek vagy valóság show-k szereplői közül választják. A témához kapcsolódó hipotéziseket a kapott eredmények bemutatása után, összevetettem azokkal, és az általam felvetett kérdések beigazolódtak. Úgy vélem, hogy a kisiskolás korú gyermekek nagy része sajnos csak az iskola falain belül találkozik a mesék írott változatával. A mese napjainkra elvesztette régi rangját. A hagyományos mesemondási alkalmak teljesen megszűntek, a helyüket mára már a tömegkommunikáció egyre nagyobb mértékű elterjedésének köszönhetően átvették a különböző audiovizuális eszközök. Véleményem szerint ez igen rombolóan hat a gyermekek világképére, és személyiségére.

## РЕЗЮМЕ

У своїй роботі я досліджувала світогляд школярів молодшого шкільного віку, фактори, що його формують, та їх вплив на формування мислення. Приступивши до написання дипломної роботи «Порівняльний аналіз світогляду учнів 1 та 4 класів», я поставила собі за мету детально дослідити вказану тему.

Під час виконання дослідження я часто замислювалась над тим, про що ж думають молодші школярі, що відбувається у їхніх голівках. Саме тому вибрала вищевказану тему, адже загальновідомо, що діти молодшого шкільного віку сприймають навколишній світ не так, як дорослі.

У першому розділі теоретичної частини своєї роботи я дала загальну характеристику особистості молодшого школяра. Основну увагу зосередила на загальних рисах характеру дітей, описала зміни, які проходить особистість дитини у період адаптації до школи після дитячого садочку. Особливості розвитку, характерні для дітей цього віку, фахова література класифікує за різними принципами. У цьому віці на розвиток особистості дитини впливає не тільки сім'я, а також друзі та вчителі. Учні молодшого шкільного віку вже вибирають собі друзів, інакше сприймають виклики, що надходять з оточуючого їх світу. У роботі також досліджено зміни, які відбуваються в особистості учнів 6-10 років, сприйняття ними цих змін, а також думки оточуючих про їхню особистість. Окремо зупинилась у дослідженні на тому, як знання, отримані учнями про самих себе, сприяють їхньому саморозвитку і утворенню уявлення про власну особистість, яке періодично змінюється, модифікується, відображаючи реальність.

У другому розділі розглядаю особливості мислення дітей, зокрема те, які етапи розвитку характерні для кожної вікової категорії. Дослідники виділяють чотири фази у розвитку мислення дитини. Ж.Піаже дослідив, що мислення дітей аж до пубертатного віку залишається *анімістичним* (предмети уособлюються). Батьки та вихователі стверджують, що предмети не відчують і не здатні діяти, дитина вдає, що погоджується з цим, тому що намагається відповідати очікуванням дорослих. Але насправді дитина мислить по-іншому. Окремо зупинилась на питанні, яке давно хвилює дослідників: порівняльному аналізу світогляду дитини та дорослого. Пройшло чимало часу, доки зрозуміли, що дитина – це не мініатюрна копія дорослого. Їй треба пройти довгий та складний шлях, щоб пристосуватися до навколишнього світу. Завдання дорослих – допомогти дитині у розвитку та пізнанні світу. У своєму дослідженні я також розглянула питання відношення дитини до своїх батьків, звернувши увагу на те, що важливим моментом є позитивний приклад батьків. Адже відомо, що діти наслідують поведінку своїх батьків та інших родичів, вихователів, дорослих, яких

вони люблять, і дуже відчують, якщо відсутня гармонія у очікуваннях від поведінки дитини та у поведінці дорослих.

У третьому розділі я висвітлювала творення дитячого світогляду даної вікової категорії і його характерні риси, особливу увагу звернувши на ті фактори, які найбільше впливають на цей процес. Окремо досліджено вплив засобів масової інформації, особливо телебачення та Інтернету, на процес соціалізації дитини. Це важливо тому, що саме вони забрали у батьків та дорослих право бути першоджерелом інформації для дітей. За допомогою телебачення та Інтернету дитина має такий доступ до світу дорослих, який у епоху до телебачення був неможливим, а це, на думку деяких спеціалістів, зменшує безпеку дитинства. Крім впливу казок на світогляд дитини, вважаю за потрібне наголосити на негативному впливі мультфільмів на психіку дитини шкільного віку. На жаль, у сучасних мультфільмах дуже часто панує агресія та жорстокість, які негативно впливають на особистість та світогляд дитини. Саме тому вважаю необхідним батьківський контроль за переглядом телепередач та сайтів Інтернету з метою скорочення негативного впливу цих засобів.

У практичній частині дипломної роботи особливу увагу звернула на дослідження дитини та різних факторів, які на неї впливають. Спочатку я розповіла власне про дослідження, методику його проведення, далі мотивувала вибір теми дослідження, потім подала відомості про процес складання тесту-опитувальника. Висунула гіпотези щодо теми дослідження, які після проведення дослідження порівняла з отриманими результатами. Як підсумок, провела порівняльний аналіз відповідей учнів першого та четвертого класів. У результаті я прийшла до висновку, що засоби масової інформації здійснюють дуже великий вплив на особистість дитини, особливо 9-10-тирічного віку. Прикладом для наслідування вони обирають героїв фільмів чи реаліті-шоу. До даної теми результати аналізувала та зрівняла і впевнилася, що мої гіпотези підтвердилися на мої питання. Я так важаю що велика кількість підростків тільки у школах зустрічається з казками у письмовій формі. У сучасному світі казка втратила свій колишній вплив. Традиція розповідати казки майже зовсім зникла, на її місце прийшли засоби комунікації, особливо аудіовізуальні. На мою думку, вони дуже негативно впливають на особистість і світогляд дитини.



### Felhasznált irodalom:

1. A pedagógusok pedagógiája. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001.
2. Bábosik István: A modern nevelés elmélete. Budapest, 1997, Telosz Kiadó.
3. [Bärbel Inhelder](#) - [Jean Piaget](#). Gyermeklélektan. Budapest, 2004, Osiris.
4. Bruno Bettelheim. A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek. 2000, Corvina Kiadó.
5. Dr. Buda Béla: A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.
6. Büki Péter: A népmese és a gyermek. In.: Szávai Ilona (szerk.): Mint a mesében? - Tanulmányok a mese fontosságáról. Budapest, 2009, Pont Kiadó.
7. Fisher Robert. Hogyan tanítsuk gyermekeinket gondolkodni? Budapest, 1999, Calibra.
8. Fodor László: A pedagógia alapjai. 2010  
[http://www.ms.sapientia.ro/www/index2.php?option=com\\_docman&gid=17&lang=hu&task=doc\\_view&Itemid=868](http://www.ms.sapientia.ro/www/index2.php?option=com_docman&gid=17&lang=hu&task=doc_view&Itemid=868)
9. George Gerbner. A média rejtett üzenete. Budapest, 2000, Osiris.
10. Dr. Geréb György: Pszichológia. Budapest, 1998, Tankönyvkiadó.
11. Héder Klára. Az „internet-generáció” után <http://www.mipszi.hu/cikk/091129-internet-generacio-utan>
12. Henri Wallon. A gyermek lelki fejlődése. Budapest, 1958, Gondolat kiadó.
13. Horváth László – Palotay Ferencné: Neveléstan. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1987.
14. Jean Piaget. Szimbólumképzés a gyermekkorban. Budapest, 1978, Gondolat kiadó.
15. József István. A gyermeki világvélemény. 2009  
[http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari\\_anyag/jozsef\\_istvan/a\\_gyermeki\\_vilgkp.html](http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/a_gyermeki_vilgkp.html)
16. József István. A gondolkodás fejlődése. 2009  
[http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari\\_anyag/jozsef\\_istvan/a\\_gondolkods\\_fejldse2.html](http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/a_gondolkods_fejldse2.html)
17. Dr. Kiss Tihamér: Az énkép kialakulása és fejlődése. Budapest, 1978, Tankönyvkiadó.
18. Kiss Judit (2004): A televízió hatása a kisiskolás gyerekekre. Új Pedagógiai Szemle, 09. (<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2004-09-ta-Kiss-Televizio>)
19. Kósa Éva: A média szerepe a gyermekek fejlődésében  
<http://www.mindentudas.hu/kosa/index.html>
20. Kósa Éva: A média szerepe a gyerekek fejlődésében. (<http://www.mediatudor.hu>)
21. Kósa Éva – Vajda Zsuzsanna. Szemben a képernyővel. Budapest, 1998, Eötvös.
22. Mérai Ferenc - V. Binét Ágnes: *Gyermeklélektan*. Budapest, 2006, Medicina Könyvkiadó RT.

23. Nagy József, Nyitrai Ágnes, Vidákovich Tibor: Fejlesztés mesékkel Az anyanyelv, a gondolkodás fejlődésének segítése mesékkel 4-8 éves életkorban. Szeged, 2009, Mozaik Kiadó, 20.p.
24. Pászthy Bea (2007): A média által közvetített ideálok hatása a gyermekek és serdülők testképére. In „Párbeszéd a médiáról” konferencia-sorozat. A kiskorúak védelme a médiaszolgáltatásokban.
25. Pléh Csaba. A lélektan története. Budapest, 2010, Osiris Kiadó Kft.
26. Ranschburg Jenő. Áldás vagy átok? Gyerekek a képernyő előtt. Budapest, 2006, Saxum.
27. Simonné Toldi Ágnes (2007): A tévéműsorok és a reklámok hatása a gyermekekre a szülők aspektusából. In „Párbeszéd a médiáról” konferencia-sorozat. A kiskorúak védelme a médiaszolgáltatásokban.
28. Szalai Nóra: Csörre töltve A rajzfilmek agressziója. *Iskolakultúra*, 2002, 6-7.sz.
29. Szőkéné Halász Éva. Pszichológiai és pedagógiai ismeretek. Budapest, 2010, Ligatura Kft.
30. Úriné Koncz Kornélia: *A mese hatása a gyermek erkölcsi fejlődésére*. In.: Dr. Kovács Ferenc, Dr. Vidovszky Gábor (szerk.): Alapok. Budapest, 2000, Anonymus Alapítvány.
31. Vajda Zsuzsanna: A gyermek pszichológiai fejlődése. Helikon Kiadó, 1999.
32. Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva: Neveléslélektan. Budapest, 2005, Osiris Kiadó
33. Vekerdy Tamás: Az óvoda és az első iskolai évek a pszichológus szemével. Budapest, 1989, Nemzeti Tankönyvkiadó.
34. Vetró Ágnes – Csapó Ágnes: A televízió és a gyermek. Budapest 1991, Animula Egyesület
35. Vincze László – Vincze Flóra: A gyermeki világkép problémája a lélektanban. Budapest, 1961, Tankönyvkiadó.